

RJ: ČESKO
RESTORATIVNĚ

**RESTORATIVNÍ JUSTICE
V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ**

—
**zkušenosti a názory
pracovníků
Vězeňské služby ČR**

RJ

Strategies for change

RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ

–

**zkušenosti a názory
pracovníků Vězeňské služby ČR**

:

výzkumná zpráva

–

**výsledky
z dotazníkového šetření**

RJ:

Spolufinancováno
Evropskou unií

JUSTIN

INSTITUT
PRO RESTORATIVNÍ
JUSTICI
IRJ

 **MINISTERSTVO
SPRAVODLIVOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

I. dotisk pro projekt JUSTice in INcarceration

Publikace odráží pouze názory autorů a Evropská komise není zodpovědná za jakékoliv využití informací obsažených v této publikaci.

Srdečně děkujeme Generálnímu ředitelství Vězeňské služby ČR za zapojení se do projektu Restorative Justice: Strategies for Change a za podporu realizace dotazníkového šetření, na základě jehož výstupů vznikla tato publikace a výzkumná zpráva. Velké díky však patří zejména kolegům ze všech věznic v České republice za to, že šetření podpořili a zapojili se do něj. Bez času, který všech 225 zaměstnanců Vězeňské služby ČR na pozicích ředitele věznice, vedoucího oddělení výkonu trestu, vychovatele, psychologa, sociálního pracovníka a speciálního pedagoga, vyplnění dotazníku věnovali, by tato zpráva nemohla vzniknout.

S velkým respektem k vaší práci upřímně děkujeme,
členové národní skupiny projektu Restorative Justice: Strategies for Change

Výzkumnou zprávu zpracoval: PhDr. Jan Tomášek, Ph.D. Na textu a jeho editaci se dále podíleli: JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D., Mgr. Tereza Řeháková, Mgr. Alena Tesarčíková, PhDr. Václav Jiříčka, Ph.D.

Zprávu graficky upravila a ilustracemi doplnila Martina Kupsová.

RJ: V textu „restorativní justice“
dále též jako „RJ“

RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ

– zkušenosti a názory pracovníků Vězeňské služby ČR

:

Zpracováno v rámci evropského projektu
Restorative Justice: Strategies for Change

Partneři projektu:

Česká kriminologická společnost,
Institut pro kriminologii a sociální prevenci,
Institut pro restorativní justici,
Ministerstvo spravedlnosti,
Probační a mediační služba,
Vězeňská služba ČR

Květen 2021

www.restorativni-justice.cz

ISBN 978-80-270-9640-4

Každý má právo
na restorativní řešení.

RESTORATIVNÍ JUSTICE
V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ
–
zkušenosti a názory pracovníků
Vězeňské služby ČR

:

A/ Úvod	/ 8
1. Restorativní justice ve vězeňství	/ 10
2. Mezinárodní zkušenosti	/ 14
3. Aktuální využití restorativního potenciálu v českém vězeňském prostředí	/ 16

: **Vysvětlivky k používaným zkratkám**

- PDP** - protidrogové poradenství
- PMS** - Probační a mediační služba
- RJ** - restorativní justice
- RRP** - Rozvoj restorativní praxe - aktivita projektu Křehká šance II
- SPO** - speciální/specializované oddělení ve věznici
- VIT** - program Vnímám i tebe - aktivita projektu Křehká šance II
- VS ČR** - Vězeňská služba ČR
- 3Z/ZZZ** - program Zastav se, zamysli se, změň se

webové zdroje citovány ke dni 30. 4. 2021

B/ Výsledky výzkumného šetření	/ 20
I. Výzkumný vzorek	/ 22
II. Informovanost o restorativní justici a postoje k jejím základním principům	/ 24
III. Programy na zvyšování odpovědnosti pachatele	/ 28
IV. Setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů	/ 36
V. Mediace mezi obětí a pachatelem	/ 40
VI. Mediace mezi odsouzenými	/ 46
VII. Restorativní programy v oblasti přípravy na propuštění	/ 50
VIII. Mediace mezi odsouzenými a zaměstnanci VS ČR	/ 56
IX. Srovnání restorativních programů podle jejich vnímaného přínosu a zájmu o realizaci	/ 62
X. Návrhy a podněty pracovníků VS ČR k dalšímu rozvoji restorativní justice	/ 70

C/ Závěr	/ 90
-----------------	-------------

ÚVOD

Předkládaná výzkumná zpráva k dotazníkovému šetření o postojích zaměstnanců VS ČR k tématu možného rozvoje restorativních přístupů, programů a opatření ve vězeňském prostředí vznikla jako jedna z aktivit evropského projektu „**Restorative Justice: Strategies for Change**“¹, do něhož je zapojena i Česká republika. Generální ředitelství Vězeňské služby ČR reagovalo na nabídku spolupráce v rámci projektu velmi vstřícně a dotazníkové šetření představuje jednu z aktivit, která byla díky této spolupráci realizována. Jejím cílem je nalezení vhodných způsobů, jak restorativní principy efektivně prosadit do systému práce s odsouzenými v našich podmínkách. Takové úsilí se pochopitelně neobejde bez pečlivé analýzy stávající situace, a to včetně názorů a zkušeností samotných pracovníků českých věznic. Bylo proto rozhodnuto, že za tímto účelem uskutečníme v rámci projektu dotazníkové šetření, které se na postoje a názory zaměstnanců VS ČR k problematice restorativní justice a možností jejího uplatnění v prostředí věznic zaměří. Samotnou realizaci výzkumu, která byla plánována na jaro 2020, bohužel zkomplikovala pandemická situace. Sběr dat, který zajistila Vězeňská služba ČR formou interně distribuovaného on-line dotazníku, tak nakonec proběhl až v září 2020.

¹

Blíže k projektu a jeho české části:
<https://restorativni-justice.cz/projekt/>, informace o evropském projektu jako celku: <https://www.euforumrj.org/en/restorative-justice-strategies-change-rjs4c-2019-2023>

RESTORATIVNÍ JUSTICE VE VĚZEŇSTVÍ

² Zehr, H.; Changing lenses: A new focus on crime and justice. 3. ed., Scottsdale: Herald Press, 2005, str. 271, obdobně též: Zehr, H.; Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003, str. 26-27

³ Blíže k tématu restorativních programů: Masopust Šachová, P.; Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti. Praha: C. H. Beck. 2019, str. 133 - 141

⁴ Blíže k dané polemice např.: ^{1/} Gavrielides T.: Reconciling the Notions of Restorative Justice and Imprisonment. The Prison Journal, Vol. 94(4), Sage Publications, 2014, str. 485 – 6, dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0032885514548010>

^{2/} Edgar K.; Newell T., Restorative Justice in Prisons. A Guide to Making It Happen. 1. ed., Sheffield-on-Loddon: Waterside Press, 2006, str. 22

^{3/} Immarigeon R.: What Is The Place of Punishment And Imprisonment In Restorative Justice?. In: Zehr H.; Toews B. (eds.): Critical Issues in Restorative Justice, Monsey, NY: Criminal Justice Press, 2004, str. 150

Restorativní justice je konceptem, který se snaží do stávajícího pohledu trestní justice zapojit takové přístupy, jež budou akcentovat orientaci na individuální potřeby těch, jichž se trestný čin dotkl – oběti, jejích rodiny, komunity, ve které žijí, ale též pachatele a jeho okolí. Současně restorativní justice klade důraz na otázku přijetí odpovědnosti na straně pachatele, na jeho motivaci k odstranění trestným činem způsobených následků, na pochopení, jak trestný čin zasáhl do života ostatních lidí a též na hlubší uvědomění si příčin, které ho k trestné činnosti dovedly.

Restorativní justice před nás tedy klade výzvu k položení si nových otázek, které byly již na počátku 90. let 20. st. formulovány Howardem Zehrem:

- **Kdo byl poškozen/dotčen?**
- **Jaké jsou jeho/její potřeby?**
- **Pro koho z dané události vyplývají povinnosti a závazky?**
- **Koho se daná situace dotýká (kdo je do ní zapojen)?**
- **Jaké jsou příčiny dané situace?**
- **Jakou formou je vhodné zapojit jednotlivé účastníky do procesu řešení a obnovy narušených lidských vztahů?**²

Vedle těchto základních myšlenkových východisek, které proměňují náš úhel pohledu, jak způsoby řešení následků trestné činnosti nahlížeť, vyvinula restorativní justice specifické nástroje tzv. restorativních programů³. Tyto programy slouží jako bezpečný prostor pro dialog zainteresovaných osob, kde pod vedením facilitátora dostávají účastníci prostor řešit osobně individuální linku případu a hledat odpovědi na otázky týkající se trestného činu, jeho následků a případně řešení do budoucna.

Restorativní koncept ušel ve vztahu jeho užití v oblasti vězeňství již dlouhou cestu. Byť na počátku byla sama restorativní justice k pronikání jejích myšlenek do vězeňského prostoru spíše skeptická, vývoj posledních let naopak ukazuje⁴, že tento směr si vybudoval v rámci vývoje restorativní justice své důležité opodstatnění a přišel **s jasnými doporučeními, jak restorativní přístupy ve vězeňství využít**. V tomto smyslu je možno předestřít, že restorativní justice směřuje při uplatnění ve vězeňském systému k následujícím cílům:

⁵ volně z angličtiny přeloženo z Edgar K.; Newell T., 2006, op. cit., str. 57

- **v pachateli podporovat jeho aktivní postoj k přijetí odpovědnosti, k náhradě způsobené újmy oběti, komunitě i společnosti a k pochopení negativních následků jeho jednání na život oběti a ostatních lidí,**
- **pachatele motivovat ke zjištění příčin, které ho k trestné činnosti vedly a k nalezení nástrojů, jak toto do budoucna změnit,**
- **posilovat pachatelovy vazby, a to jak rodinné a osobní, tak s širší komunitou a společností,**
- **podporovat pachatele v dalším vzdělávání a osobním rozvoji, které mu umožní úspěšně se reintegrovat do společnosti.**

K dosažení uvedených cílů pak restorativní přístup aspiruje na vytvoření takového vězeňského prostoru, jemuž budou dominovat oproti hodnotám patřícím charakterově systému trestní justice a výkonu trestu odnětí svobody jako prostředku odplaty, následující restorativní hodnoty⁵:

Hodnoty trestajícího systému	Restorativní hodnoty
potrestání	uzdravení
kontrolovat vězně	podpořit, posílit lidi
vyločit, separovat	zapojit, participovat
stigmatizovat	respektovat
přijetí viny jako pasivního úkonu	přijetí osobní zodpovědnosti
řád a bezpečnost jsou vynucovány nadřazenou silou	pořádek je výsledkem negociace konfliktů
usměrňování	podporující individualitu

⁶
Blíže např.:
^{1/} Gavrielides T.: Reconciling the Notions of Restorative Justice and Imprisonment [online]. The Prison Journal, Vol. 94(4), Sage Publications, 2014, str. 485 – 6, dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0032885514548010>
^{2/} Johnstone, G.; Van Ness, D. (eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007, str. 314 - 318
⁷ Blad J. R.: The Seductivness of Punishment and the Case for Restorative Justice: The Netherlands. In: Cornwell D. J.; Criminal Punishment and Restorative Justice: Past, Present and Future Perspective, Winchester: Waterside Press, 2006, str. 144 – 146

Proměnit vězeňské prostředí pomocí restorativních principů a programů se restorativní koncept snaží buď pomocí celkové transformace vězeňského systému jako celku či jednotlivých věznic nebo zaváděním jednotlivých restorativních prvků a programů do stávajících podob vězeňských institucí. Restorativní verze ideální podoby vězení byla popsána řadou autorů⁶ a rozpracována též v konceptu tzv. restorativní de-tence⁷. V souhrnu je možno konstatovat, že promítnutí restorativních přístupů a principů do oblasti vězeňství vykazuje tyto rysy a podporuje zavedení následujících programů:

- programů zaměřených na **transformaci osobnosti a chování** pachatele a na **zjištění příčin**, které ho k trestné činnosti vedly, a to vše včetně programů zaměřených na posílení vědomí pachatele **o dopadech trestného činu na oběti**,
- restorativních programů pro **zvládání konfliktů uvnitř vězení**,
- **mediace mezi obětí a pachatelem**, či jiná forma restorativních programů, která umožňuje buď přímý nebo zprostředkovaný kontakt mezi pachatelem a obětí daného trestného činu,
- (restorativních) programů realizovaných **v rámci přípravy na propuštění** z výkonu trestu odnětí svobody, jež podporují ozdravení vztahů s rodinou a připravují odsouzeného na návrat do společnosti,
- **programů na pomoc obětem** umožňující pachateli přispět finančně či svou činností na úhradu újmy způsobené obětí,
- **komunitních programů** (veřejně prospěšných prací), které umožňují jednak symbolicky reparovat újmu dotčené komunity/společnosti a současně posílit pachatelovy kompetence a přispívat tak k jeho reintegraci,
- **pro širší transformaci vězeňské instituce/systému**, zavedení restorativních principů, hodnot a využití restorativních technik a nástrojů v maximální míře.

V souhrnu je možno konstatovat, že vězeňský systém, který je otevřen restorativní přeměně, tak cílí na široké zavádění restorativních programů, které je možno rozdělit do třech hlavních kategorií:

- 1/ restorativní programy jako nástroj při řešení konfliktů, přestupků či trestné činnosti spáchané přímo ve vězení**
- 2/ restorativní programy umožňující setkání s obětí trestného činu, včetně varianty setkávání pachatelů a obětí, které byly dotčeny jiným trestným činem**
- 3/ restorativní programy realizované při přípravě pachatele na propuštění a na návrat pachatele zpět do společnosti**

Do vězeňského systému ve snaze přispět k jeho restorativnosti je možno postupně zavádět kterýkoliv z výše uvedených principů, přístupů či programů, má-li však vězeňský prostor aspirovat na restorativní charakter ve své podstatě, je třeba podporovat uvnitř systému vytvoření klimatu, které vychází z následujících hodnot: dobrovolné participace, komunikace, osobní odpovědnosti, respektu, čestnosti, empatie, inkluze, férovosti a rovnosti, orientace na řešení problému, uzdravení a osobní transformaci pachatele. Aktivita by měly cíleně směřovat k podpoře pachatele přijmout odpovědnost za trestný čin, k pochopení následků, které jeho jednání způsobilo a ke krokům vedoucím k náhradě způsobené újmy. Restorativní vězeňský systém by měl dále napomáhat tomu, aby byly posilovány vazby mezi vězením a komunitou a systém tak přispíval k reintegraci jednotlivých osob.⁸ Podporovány jsou z architektonického hlediska takové budovy, které jsou menšího rozměru a umožňují jak navázání individuálního vztahu mezi pachatelem a zaměstnanci věznice, tak jsou otevřené a přístupné širokému kontaktu s rodinou a komunitou.⁹

⁸ Dhami M. K.; Mantle G.; Fox D.: Restorative justice in prisons[online]. In: Contemporary Justice Review, Vo.12:4, Abington, Oxon: Routledge, 2009, str. 437 – 438, dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10282580903343027?scroll=top&needAccess=true>, volný přístup k celému textu zde: https://www.researchgate.net/publication/233032745_Restorative_justice_in_prisons
⁹ Blíže např. evropské platforma Rescaled: <https://www.rescaled.org/> či iniciativa APAC Portugal: <https://www.apac-portugal.pt/>

MEZINÁRODNÍ ZKUŠENOSTI

Snahy implementovat restorativní přístupy do oblasti vězeňství se v evropském kontextu vztahují již k roku 1998, kdy vznikl **belgický projekt**, jenž byl realizován v šesti vybraných vězeňských zařízeních.¹⁰ Cílem projektu bylo vytvořit v těchto věznicích prostředí, které by ideálně korespondovalo se zmíněným konceptem „restorativní detence“. Díky pozitivním výsledkům získal tento projekt o dva roky později, v říjnu 2000, dostatečnou politickou podporu a byl implementován do všech belgických věznic. Současně byla zřízena funkce poradce restorativní justice v každém vězeňském zařízení a funkce dvou národních koordinátorů.¹¹ Díky tomu bylo možno sjednocovat restorativní přístupy na celonárodní úrovni a vytvářet tak jednotný systém, který bude využitelný v každém vězeňském zařízení. Tento trend trval až do roku 2008, kdy byla funkce zrušena s tím, že restorativní principy jsou již do vězeňského systému dostatečně integrovány. Jak však Ivo Aertsen upozorňuje, tato změna proběhla bez náležité debaty a představuje riziko, že ve snaze s trestním systémem spolupracovat budou restorativní snahy systémem institucionalizovány a pohlceny do ztracena.¹²

Vedle belgické snahy reformovat v restorativním duchu vězeňské instituce je v evropském kontextu další významnou aktivitou evropský projekt **Mediation and Restorative Justice in Prison Settings**¹³ vedený maďarskou výzkumnou organizací Foresee¹⁴, kterého se dále zúčastnili zástupci Německa a Velké Británie. Projekt byl organizačně podpořen Evropským fórem pro restorativní justici¹⁵ a propojil na mezinárodní úrovni mezi sebou jak odborníky z akademické sféry, tak z praxe. Cílem bylo zmapovat možnosti zavedení mediace a dalších restorativních programů do vězeňských institucí, přičemž důraz byl kladen na využití těchto přístupů pro zvláště závažné trestné činy. Realizace projektu, která proběhla v letech 2009 – 2012, přinesla závěry o využití restorativních programů pro konflikty vzniklé přímo uvnitř vězení, pro posílení rodinných vazeb pachatelů a pro náhradu újmy vzniklé obětem. Za tímto účelem byly co do formy jednotlivých programů užity restorativní konference, rodinné skupinové konference, program Sycamore Tree Project® (Zacheův strom)¹⁶ a mediace mezi obětí a pachatelem¹⁷.

¹⁰ Robert L.; Peters T.: How restorative justice is able to transcend the prison walls: a discussion of the „restorative detention“ project. In: Weitekamp E.G.M.; Kerner H.-J. (eds.): Restorative Justice in Context: International Practice and Directions, Cullompton, Devon: Willan Publishing, 2003, str. 95

¹¹ Aertsen I.: Restorative Prisons: Where are we heading?. In: Barabás T.; Fellegi B.; Windt S. (eds.): Responsibility-taking, Relationship-building and Restoration in Prisons: Mediation and Restorative Justice in Prison Settings, Budapešť: P-T Műhely, str. 267, dostupné online zde: https://mereps.foresee.hu/uploads/tx_abdownloads/files/ME-REPS_FinalPublication_EN.pdf

¹² Aertsen I., 2012, op. cit., str. 275 - 276

¹³ Dále jen jako „MEREPS“

¹⁴ Blíže: <http://mereps.foresee.hu/en/about-mereps/>

¹⁵ Blíže: <http://www.euforumrj.org/projects/previous-projects/mediation-and-restorative-justice-in-prison-settings/> a http://euforumrj.org/assets/upload/MEREPS_Flyer.pdf

¹⁶ U nás známý pod názvem „Building Bridges“ a realizovaný organizací Mezinárodní vězeňské společnosti. Blíže v části této publikace: Aktuální využití restorativního potenciálu v českém vězeňském prostředí, str. 17

¹⁷ Pro závěry projektu v jednotlivých zemích blíže In: Barabás T.; Fellegi B.; Windt S. (eds.): Responsibility-taking, Relationship-building and Restoration in Prisons: Mediation and Restorative Justice in Prison Settings, Budapešť: P-T Műhely, 2012; dostupné online zde: http://mereps.foresee.hu/uploads/tx_abdownloads/files/MEREPS_FinalPublication_EN.pdf

¹⁸ <https://www.apac-portugal.pt/>

¹⁹ Walker L.; Johnson A.; Van Wormer K. S.: Brazil's Restorative Prisons. In: Van Wormer K. S.; Walker L. (eds.): Restorative Justice Today: Practical Applications, Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc., 2013, str. 152

²⁰ Walker L.; Johnson A.; Van Wormer K. S., 2013, op. cit., str. 156

²¹ Walker L.; Johnson A.; Van Wormer K. S., 2013, op. cit., str. 154 - 155

Mimo evropský kontinent je zcela unikátním **brazilský vězeňský model APAC**, který od počátku svého vzniku v roce 1972 vychází z restorativních přístupů a současně čerpá z katolické víry jejího zakladatele M. Ottoboniho. Nyní tento model využívá na 30 zařízení, svou pobočku má APAC systém i v Portugalsku¹⁸. Základní pravidlo a nastavení tohoto modelu představuje pravidlo: „**zacházej s vězni tak, jak chceš, aby oni zacházeli s ostatními**“.¹⁹ Ojedinelý je tento model taktéž z toho důvodu, že není provozován státem, ale místní komunitou, není zde vězeňská ostraha, vězni se v daném zařízení pohybují v rámci několikastupňového systému otevřenosti volně²⁰, zařízení je v maximální míře otevřené návštěvám a vězni jsou podporováni na základě speciálně vytvořené APAC metodologie k vlastní rehabilitaci a změně chování. Součástí této metodologie je následující:

- zapojení komunity; dobrovolníci jsou aktivní součástí APAC života, podílejí se na výuce kurzů a pomáhají při reintegraci pachatele zpět do společnosti,
- pachatelé jsou podporováni ve vzájemné pomoci; cílem není vychovat pachatele k formalistickému dodržování práva a zákonů, ale podpořit je v tom, aby se z ní stali „dobří“ lidé,
- zajištění zaměstnání; práce je důležitou složkou celého programu a liší se podle podmínek daného zařízení, pachatelé jsou zapojováni do života dané instituce, podílejí se na práci v kuchyni, zahradě apod.,
- poskytnutí dostatečné právní pomoci,
- zajištění komplexní zdravotní péče, a to včetně zubní péče či psychologické pomoci,
- podpora a rozvoj lidské důstojnosti a hodnoty je jádrem celé metodologie, APAC systém je postaven na tom, že pachatelé potřebují změnit svůj vlastní obraz a vnímání sebe samého, toto reflektuje i vnitřní nastavení a chod dané instituce,
- podpora rodinných vazeb, rodině je umožněno v důstojných podmínkách navštěvovat pachatele jednou týdně,
- dobrovolníci procházejí důkladným školením,
- na vězeňské instituce navazují reintegrační centra, přičemž do jeho aktivit se osoba připravující se na propuštění zapojuje měsíce před tímto datem,
- jádro představuje posílení vědomí, že nejde jen o dodržování pravidel, ale že pozitivní změna vlastního života ve výsledku prospívá celé společnosti,
- výuka náboženství.²¹

AKTUÁLNÍ VYUŽITÍ RESTORATIVNÍHO POTENCIÁLU V ČESKÉM VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ

²²
<https://www.pmscr.cz/krehka-sance-ii/>

²³
https://www.pmscr.cz/download/projekty_KSII_Metodika_VIT_200825.pdf

²⁴
https://www.pmscr.cz/download/projekty_KSII_Metodika_RRP_200819.pdf

V českých věznicích se v posledních letech začínají více uplatňovat přístupy a programy, které mají restorativní charakteristiky či prvky. V období dubna 2016 až dubna 2020 probíhal ve spolupráci Probační a mediační služby a Vězeňské služby ČR **v 18 českých věznicích projekt Křehká šance II²²**, kde se restorativní prvek objevil v několika aktivitách. Zaprvé v práci **Komisi pro podmíněné propuštění**, které při svém jednání s pachatelem a dalšími účastníky tzv. parolového slyšení, jež vedlo k přípravě odborných Stanovisek k podmíněnému propuštění pro účely rozhodování soudu ve věci, akcentovaly téma přijetí zodpovědnosti ze strany pachatele, jeho kroky učiněné k nápravě, náhled na trestný čin, stejně tak jako dávaly **prostor oběti vyjádřit se k dopadům trestného činu na její život** vč. nezbytné podpory poradce pro oběti. A to prostřednictvím zprávy o spolupráci s poradcem, osobní přítomnosti poradce u jednání Komise pro podmíněné propuštění nebo dokonce přímou přítomností oběti a poradce na parolovém slyšení ve věznici. Zkušenosti s projektovým testováním fungování Komise pro podmíněné propuštění byly shrnuty v metodice a konkrétním návrhu legislativních změn, které předcházejí plnému začlenění Komise pro podmíněné propuštění do českého trestně právního prostředí.

Druhou projektovou aktivitou bylo vytvoření specifického programu pro pachatele s názvem **Vnímám i Tebe²³**, který se v několika bězích realizoval ve třinácti věznicích, tedy více než třetině všech věznic v ČR. Jde o skupinový výukový program se sociálně terapeutickými prvky, který v rámci třinácti setkání vede pachatele ke zvýšení odpovědnosti za své jednání, posílení citlivosti či empatie vůči potřebám obětí (reálných i potenciálních) a uvědomění si konkrétních následků trestné činnosti. Tím program přispívá ke snížení rizika opakování nežádoucího jednání po jejich propuštění, snižuje také riziko vzniku újmy dalších možných obětí. VIT pracuje s videonahrávkami výpovědí obětí o dopadech trestné činnosti na jejich život, vycházejícími z reálných případů. Program vedla dvojice lektorů (jeden z PMS a jeden z VS ČR), po skončení projektu Křehká šance II je program rozšiřován do dalších věznic a využíván je také v rámci Programových center PMS pro práci s pachateli na svobodě.

Třetí aktivitou projektu Křehká šance II byl tzv. **„Rozvoj restorativní praxe“²⁴** realizovaný v regionech šesti věznic, uplatňující restorativní principy prostřednictvím tzv. restorativního pracovníka, který cíleně rozvíjel možnosti spolupráce subjektů regionu v restorativním směru – a to různými způsoby a nástroji, jak vyplývalo z potřeb dané lokality, přístupu či nadšení jednotlivých aktérů a jejich možností. Propojovali tak věznic s nevládními organizacemi pracujícími s odsouzenými či propuštěnými, s místní samosprávou a místní komunitou. Byly vytvořeny praktické týmy odborníků v daném regionu, které se uplatňování resto-

rativních přístupů v rámci přípravy odsouzených na život po propuštění věnují. V rámci programu Rozvoj restorativní praxe proběhla řada besed pro nejširší veřejnost, putovní výstavy “Výpovědi osob dotčených trestnou činností”, včetně několika ročníků tzv. Dnů restorativní justice (v rámci mezinárodního Týdne restorativní justice konaného vždy třetí týden v listopadu), ale také semináře a školení pro vězeňské, sociální a další odborné pracovníky v daných lokalitách a v Akademii Vězeňské služby (např. kurzy pro nové zaměstnance, dvoudenní konference k možnostem uplatňování restorativních přístupů v české trestně právní praxi) nebo seminář s belgickými odborníky využívající restorativní přístupy v tamních věznicích. Zpracován byl také jednoduchý manuál pro pracovníky věznic představující dvouhodinový seminář pro práci se skupinou odsouzených s názvem “Dopady trestného činu a co já s ním?”, který může být vstupem do tématu v rámci běžných odborných aktivit programu zacházení v průběhu VTOS. Program Rozvoj restorativní praxe získal čestné uznání Konfederace evropských probačních služeb (CEP – Confederation of European Probation).

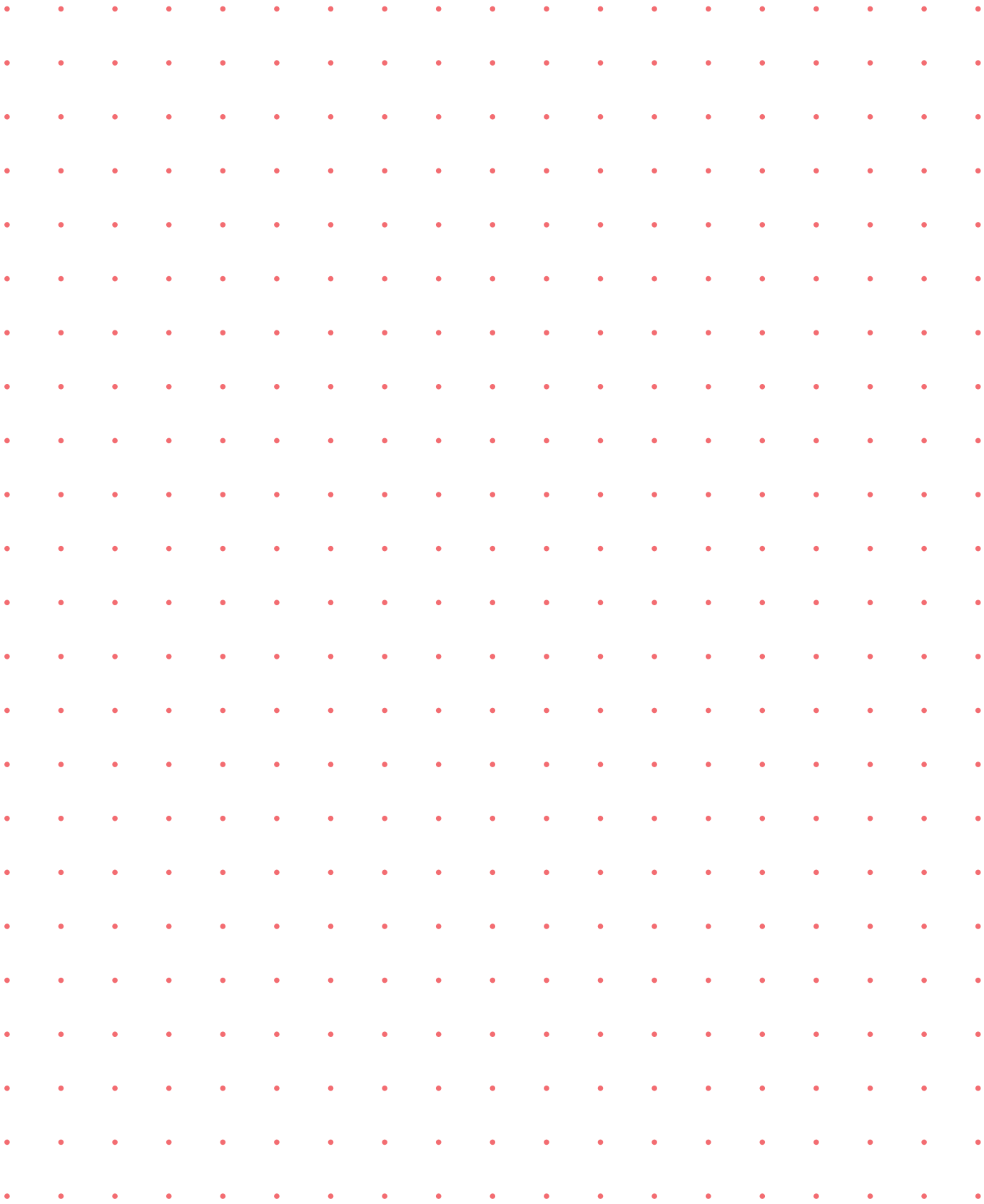
V českých věznicích se od roku 2014 můžeme dále setkat s restorativním programem **Building Bridges²⁵**, který realizuje nevládní organizace Mezinárodní vězeňské společenství. Po dobu 8 týdnů se uvnitř věznice setkávají k restorativnímu dialogu oběti a pachatelé nesouvisejících trestných činů ve skupině celkem dvanácti účastníků, za přítomnosti facilitátorů. Diskutují témata přijetí odpovědnosti za zločin, rozpoznání falešné viny, nápravy a odpuštění. Zúčastnění se snaží vzájemně pochopit, hovoří o motivech pachatele trestného činu nebo proč se stal čin právě jim. Program je strukturován, probíhá v několika cyklech uvnitř věznic. České i mezinárodní zkušenosti dokladují jeho vysoce pozitivní dopad na oběti i na pachatele, kteří za zločinem vidí skutečného člověka, kterému někdo ublížil, nikoliv jen paragraf, slyší jeho pocity a prožívají s ním jeho utrpení. Oběť zase může v bezpečném rozhovoru mluvit o svých pocitech, potřebách a změnách v životě způsobených trestným činem. Má možnost osvobodit se od svých traumat nebo jejich uzdravování nastartovat. V roce 2016 byl projekt akreditován Ministerstvem spravedlnosti a nyní probíhá opakovaně v mužských i ženských věznicích.

Některé dílčí prvky restorativní justice, byť bez zapojení obětí, se objevují již řadu let v terapeutických programech specializovaných oddílů pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování, stejně jako v řadě dalších standardizovaných programů. Jako významný prvek je uplatňován v „terapii zaměřené na trestný čin“, která je důsledně uplatňována např. ve Specializovaném oddílu pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování ve Vazební věznici Liberec (**TERČ**), určeném pachatelům násilí s poruchou osobnosti, nebo v rámci terapeutického programu **KEMP** ve Věznici Vinařice. Ve standardizovaném „programu narovnání“ **GREPP** (z angl. *Reedukační psychologický program zaměřený na práci s vinou*) pro práci s pachateli, kteří byli odsouzeni za trestné činy násilí a sexuálního násilí na dětech, se odsouzení od roku 2007 zabývají dopady svého jednání na oběť a formulují modelové dopisy svým obětem, v nichž vyjadřují získaný náhled na své dřívější jednání. Dopisy plní terapeutický účel a zpravidla nejsou obětem skutečně odesílány.

²⁵
<https://mvs.cz/building-bridges/>

S dopady spáchané trestné činnosti na oběť, ale i životního stylu, který k trestné činnosti nevyhnutelně směřoval, pracují i některé další standardizované programy: **program PARDON** pro odsouzené s nepříznivým průběhem řidičské praxe a pro pachatele dopravních nehod, včetně tzv. „agresivních vybržďovačů“; program **FEDDO** pro ženy-pachatelky sexuálně motivovaných nebo násilných trestných činů na dětech, nebo **Antiagresivní trénink** pro jedince nezvládající své impulzivní chování a pachatele domácího násilí. I v aktuálně pilotovaném programu **Good-Lives Model** a v připravovaném programu **Motivátor**, převzatých v obou případech ze zahraničí, je centrálním konceptem a cílem získávání náhledu na dopady vlastního jednání na druhé.

V některých věznicích byly v minulosti činěny pokusy zapojovat do terapeutické práce a procesu narovnávání vztahů i rodinné příslušníky odsouzených. Tato snaha však často narážela na limity právního rámce i malou připravenost rodin. Právě v této oblasti se jako nezbytná ukázala spolupráce s organizacemi působícími mimo vězeňské prostředí.

B

VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

26

K tomu viz např. 1) Van Ness, D., 2007, op. cit., str. 312 - 324; 2) Dhami, M.; Fox, D.: Restorative justice in prisons. In: Contemporary Justice Review, 4/2009, str. 433 - 448; 3) Masopust Šachová, P.: Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti. Praha: C. H. Beck, 2019, str.173 a násl.

Při přípravě výzkumného šetření jsme vycházeli především ze zahraničních zkušeností s restorativními programy, realizovanými ve vězeňském prostředí. V současnosti se lze nejčastěji setkat se šesti typy projektů, a to s programy zaměřenými na zvyšování pocitu odpovědnosti pachatele vůči oběti trestného činu, na setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů, mediaci odsouzeného s obětí, kterou svým činem poškodil, mediaci mezi odsouzenými, mediaci mezi odsouzenými a zaměstnanci věznice a také na využití restorativních technik v rámci přípravy odsouzeného na propuštění²⁶ (podrobněji viz úvod této publikace). Zajímalo nás, jaký názor na smysl i možný účinek těchto programů pracovníci VS ČR mají a zda si jejich uplatnění dokážou představit v našich podmínkách. Počítali jsme navíc s tím, že někteří již budou mít zkušenost s prvními dvěma uvedenými typy, a to díky programu Vnímám i Tebe (dříve Victim Impact Training), který již byl v některých věznicích realizován, a projektu „Building Bridges“, s nímž se mohou setkat díky aktivitám Mezinárodního vězeňského společenství. Kromě těchto témat nás zajímal také celkový postoj pracovníků k restorativním principům, stejně jako subjektivně vnímaná informovanost o této problematice. Výzkumné šetření bylo uskutečněno jako anonymní, k osobě respondenta byla zjišťována pouze jeho pracovní pozice, na níž ve věznici působí, a délka praxe. Dotazník kombinoval uzavřené i otevřené otázky, což umožnilo, aby respondenti v případě zájmu svěřili i své osobní postřehy, připomínky či náměty. V následujícím textu je uvádíme ve formě doslovných citací, bez stylistických a gramatických úprav, a to vždy kurzívou.

I.

VÝZKUMNÝ VZOREK

Dotazník jsme pomocí interních elektronických komunikačních kanálů VS ČR distribuovali do všech 35 vězeňských zařízení v České republice. K účasti na šetření byli Generálním ředitelstvím VS ČR vyzváni zaměstnanci na pozicích ředitele věznice, vedoucího oddělení výkonu trestu, vychovatele, psychologa, sociálního pracovníka a speciálního pedagoga. Řádně vyplněných se nám vrátilo **225 dotazníků**. Zastoupení respondentů podle jejich pracovního zařazení popisuje následující tabulka. Je z ní patrné, že nejvíce dotázaných působí ve věznici na pozici vychovatele (31,2 %) nebo speciálního pedagoga (22,2 %).

Od ředitelů věznic se sice podařilo získat pouze deset dotazníků (tvořili tak jen 4,4 % celého vzorku), avšak jednalo se o téměř třetinu pracovníků, kteří v České republice na této pozici působí.

TABULKA 1
: Respondenti podle zastávané pracovní pozice

Pracovní pozice	respondentů	v %
ředitel věznice	10	4,4
vedoucí oddělení výkonu trestu	32	14,2
vychovatel	70	31,2
psycholog	26	11,6
sociální pracovník	37	16,4
speciální pedagog	50	22,2
CELKEM	225	100.0

Tabulka 2 shrnuje informace o **délce praxe**, kterou respondenti mají, a to jak na dané pracovní pozici, tak ve vězeňství obecně. Průměrný počet let, po něž respondent působí na příslušné pozici, činil pro celý soubor 8 let, v případě práce v oblasti vězeňství pak zhruba 14,5 roku. O značných zkušenostech našeho výzkumného vzorku nepochybně svědčí skutečnost, že téměř dvě třetiny dotázaných pracují ve vězeňství již více než 9 let. Nejvyšší počet roků na daném místě, které jeden z respondentů uvedl, činil 45 let, ve vězeňství obecně pak 36 let. Z tohoto, ale také z jiných údajů (zejména z podílu respondentů s praxí do jednoho roku) vyplývá, že někteří respondenti mají s pozicí sociálních pracovníků, vychovatelů nebo psychologů zkušenosti také z jiných institucí, než je VS ČR.

TABULKA 2
: Respondenti podle délky praxe

Počet let	Praxe na dané pozici		Celková praxe ve vězeňství	
	respondentů	v %	respondentů	v %
do 1 roku	33	14,7	16	7,1
od 1 do 5 let	99	44,0	46	20,4
od 5 do 9 let	16	7,1	16	7,1
9 a více let	77	34,2	147	65,4
CELKEM	225	100,0	225	100,0

II.

INFORMOVANOST O RESTORATIVNÍ JUSTICI A POSTOJE K JEJÍM ZÁKLADNÍM PRINCIPŮM

* **N** – U grafů a tabulek uvádíme vždy počet respondentů, k nimž se příslušná data vztahují (N). Tento údaj se může v jednotlivých případech lišit, neboť některé otázky nebo analýzy se netýkaly celého vzorku (tedy původních 225 pracovníků VS ČR), ale pouze části z nich.

²⁷ K tomu více viz např. Rozum, J. a kol.: Uplatňování mediace v prostředí trestní justice I. Praha: IKSP, 2009.

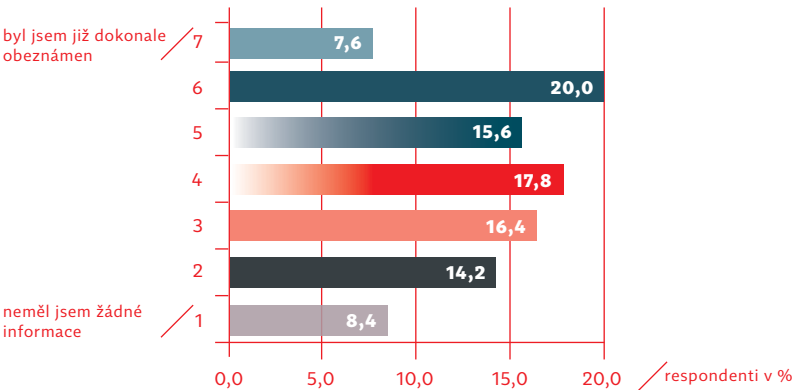
²⁸ Konkrétně byla restorativní justice popsána jako „hnutí, které se na poli mezinárodní trestní justice rozvíjí od 70. let minulého století. Usiluje o to, aby byla spravedlnost chápána jako snaha o obnovu či uzdravení škod, které byly kriminalitou napáchány. Důraz klade na mezilidské vztahy, které byly trestným činem narušeny. Při projednání otázky viny a trestu jsou proto primárně zohledňovány zájmy a potřeby oběti, a to vedle potřeb komunity i širší společnosti. Současně je akcentována osobní odpovědnost pachatele za nápravu a splnění závazků a povinností, které mu jsou ukládány. Jedním z nejznámějších restorativních programů, který je využíván i u nás, je mediace. Spočívá v dobrovolném setkání oběti a pachatele (za účasti školeného mediátora), na němž se společně pokouší dohodnout, jak by pachatel mohl svůj skutek odčinit. Předpokládá se navíc, že osobní setkání s obětí může mít na pachatele pozitivní výchovný efekt“.

²⁹ Jednalo se o statisticky signifikantní rozdíl na $p < 0,05$. K této hladině se vztahují i další zjištění, zmiňovaná v našem textu jako významné rozdíly mezi sledovanými skupinami respondentů.

Dostupné výzkumy ukazují, že nejen mezi laickou veřejností, ale i mezi mnohými pracovníky systému trestní justice je **informovanost o restorativní justici** a jejích základních principech či metodách na poměrně nízké úrovni²⁷. I proto jsme v samotném úvodu celého dotazníku toto hnutí alespoň stručně představili²⁸. Přesto nás pochopitelně zajímalo, zda se již respondent s konceptem restorativní justice dříve seznámil, či nikoli. Vyjádřit se k tomu mohl na sedmibodové škále, přičemž hodnota 1 znamenala, že dosud neměl o restorativní justici žádné informace, naopak hodnota 7 měla být užita v případě, že se již s restorativní justicí i před naším výzkumným šetřením cítil dokonale obeznámen. Rozložení variant odpovědí v celém souboru zobrazuje následující graf.

GRAF 1

Informovanost o restorativní justici (N=225)*

Průměrná hodnota činila 4,08 (st. odchylka 1,771), přičemž zhruba čtvrtina respondentů (22,6 %) se s konceptem restorativní justice až dosud v podstatě nesetkala (hodnoty 1 a 2), naproti tomu 28 % se cítilo s daným konceptem již dokonale nebo téměř dokonale obeznámeno (hodnoty 6 a 7). U zbývajících pracovníků (49,8 %) můžeme předpokládat, že o principech restorativní justice měli v době našeho výzkumu alespoň základní představu.

Detailnější analýza umožnila sledovat, zda se informovanost liší podle pracovní pozice, kterou respondent zastává. Ukázalo se, že nejvíce byli s konceptem restorativní justice obeznámeni **ředitelé věznic** (průměr na dané škále 5,60), naopak nejméně vychovatelé (průměr pouze 3,44)²⁹. Podrobně tyto údaje prezentuje následující tabulka, v níž jsou dosažené průměry srovnány od nejvyšší hodnoty po nejnižší.

TABULKA 3

Povědomí o restorativní justici podle pracovní pozice

Pracovní pozice	průměr	st. odchylka
ředitel	5,60	1,174
speciální pedagog	4,42	1,679
psycholog	4,38	1,856
sociální pracovník	4,19	1,713
vedoucí oddělení výkonu trestu	4,09	1,467
vychovatel	3,44	1,839

Teoreticky bylo možno předpokládat, že s rostoucím počtem let, po něž respondent působí na své pracovní pozici či obecně ve vězeňství, poroste také jeho informovanost, neboť delší praxe v oblasti trestní justice by měla znamenat i větší šanci se s tématem restorativní justice setkat. Spearmanův korelační koeficient však v obou případech ukazuje na v podstatě zanedbatelný vztah mezi zmíněnými proměnnými (tedy jak v případě praxe na dané pozici, tak u praxe ve vězeňství), přičemž nelze přehlédnout, že u délky praxe na příslušné pozici nabyl překvapivě záporné hodnoty (-0,031). Tomu by bylo možné rozumět i tím způsobem, že zaměstnanci s delší praxí na příslušné pozici se s konceptem restorativní justice setkali méně často než jejich kolegové s praxí kratší. Do souvislosti bychom to hypoteticky mohli dát s obsahem odborného vzdělávání, kterým pracovníci procházejí a v jehož rámci se mohlo téma restorativní justice objevit až v pozdějších letech. U celkové praxe v oblasti vězeňství však již byla hodnota příslušného koeficientu kladná (0,101). Vnímáním míru informovanosti v jednotlivých skupinách podrobně zobrazuje následující tabulka.

TABULKA 4:

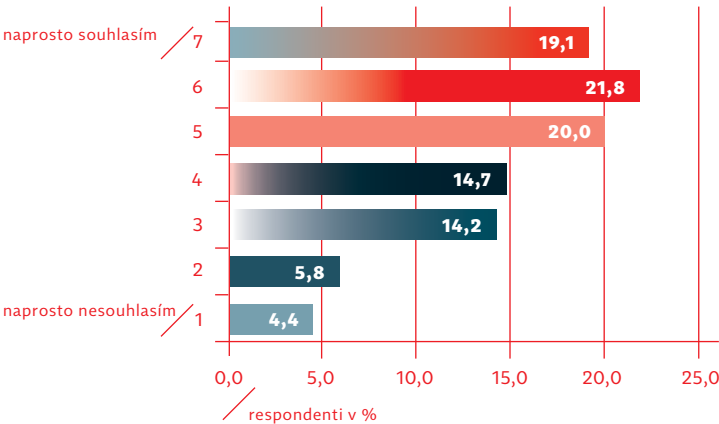
Informovanost respondentů podle délky jejich praxe

Délka praxe	dosažený průměr	st. odchylka
Na dané pozici	do 1 roku	4,03
	od 1 do 5 let	4,18
	od 5 do 9 let	3,94
	9 a více let	4,00
V oblasti vězeňství	do 1 roku	3,75
	od 1 do 5 let	3,93
	od 5 do 9 let	4,25
	9 a více let	4,14

Druhá z úvodních otázek se zaměřila na míru, v níž se respondent **ztotožňuje se základní myšlenkou restorativní justice**, podle níž trestný čin představuje zásah do mezilidských vztahů, a proto, pokud je to za daných podmínek možné a dotyční projeví zájem, by se do řešení následků měli zapojit jeho přímí účastníci. Také v tomto případě jsme respondentům nabídli sedmibodovou škálu, na níž hodnota 1 vyjadřovala naprostý nesouhlas s výše uvedeným principem, hodnota 7 naopak naprostý souhlas. Rozložení odpovědí v celém výzkumném souboru ilustruje následující graf. Na první pohled je zjevné, že většině oslovených zaměstnanců VS ČR je restorativní pojetí trestného činu a jeho řešení více či méně blízké. Pouze desetina (10,2 %) volila na škále jednu z krajních hodnot nesouhlasu (tedy varianty 1 a 2). Naopak 40,9% dotázaných se s uvedeným principem ztotožňuje natolik, že volili variantu 6 či 7. Průměrná hodnota pro celý soubor činila 4,82 (st. odchylka 1,705).

GRAF 2

: **Názor na základní principy restorativní justice (N=225)**

I v tomto případě stojí za pozornost, nakolik se názory rozcházely podle pracovní pozice, na níž respondent působí, nebo podle délky jeho praxe. Jak ukazuje Tabulka 5, největší podporu získaly restorativní principy mezi řediteli věznic (průměr 6,00), nejmenší mezi sociálními pracovníky (4,62). Dosažené rozdíly však v tomto případě nebyly statisticky signifikantní.

TABULKA 5

: **Souhlas se základními principy RJ podle pracovní pozice**

Pracovní pozice	průměr	st. odchylka
ředitel	6,00	1,054
psycholog	5,08	1,671
vedoucí oddělení výkonu trestu	4,97	1,534
speciální pedagog	4,72	1,750
vychovatel	4,66	1,825
sociální pracovník	4,62	1,656

Hodnoty Spearmanova korelačního koeficientu hovoří o tom, že délka praxe na dané pozici či délka celkové praxe ve vězeňství neměla na souhlas či nesouhlas se zmíněným principem výraznější vliv (jednalo se o hodnotu 0,075 a 0,107). Srovnáme-li nicméně jednotlivé skupiny mezi sebou, určitý rozdíl zaznamenáme u dotázaných, kteří ve vězeňství pracují již více než devět let. Dosažený průměr činil v jejich případě 5,03, což znamená, že se k základním myšlenkám restorativní justice stavějí o něco vstřícněji než jejich méně zkušení kolegové. Jak ovšem vyplývá z následující tabulky (i z již zmíněných hodnot korelačního koeficientu), vztah mezi délkou praxe a postojem k restorativní justici není lineární. Nejméně totiž byli restorativním principům nakloněni respondenti z „druhé nejzkušenější“ kategorie, naproti tomu na pomyslném druhém místě se octli dotázaní s praxí nejkratší (tedy do 1 roku).

TABULKA 6

: **Souhlas se základními principy RJ podle délky celkové praxe**

Délka praxe	průměr	st. odchylka
do 1 roku	4,69	1,815
od 1 do 5 let	4,48	1,748
od 5 do 9 let	4,00	2,033
9 a více let	5,03	1,613

Následující text se již věnuje názorům a postojům pracovníků VS ČR k jednotlivým typům restorativních programů, které je možno ve vězeňském prostředí realizovat.

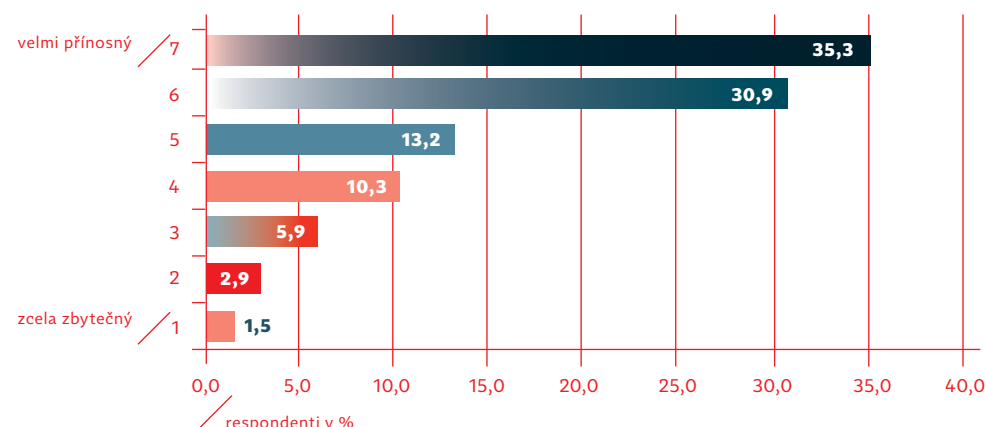
III.

PROGRAMY NA ZVYŠOVÁNÍ ODPOVĚDNOSTI PACHATELE

Jak napovídá samotný termín, cílem tohoto typu programů je zvýšit pocit odpovědnosti pachatele za skutek, kterého se dopustil a posílit jeho empatii vůči oběti či obětem. Obvykle se jedná o snahy odsouzenému vhodným způsobem přiblížit, jak oběť svou viktimizaci prožívá a jak může trestný čin ovlivnit různé stránky jejího života. Účastník takto pojatého programu by si proto měl následně uvědomit, že oběti často neutrpí „pouze“ snadno viditelné škody na majetku či zdraví, ale že zločin pro ně má také velmi závažné následky v rovině psychické či emocionální.

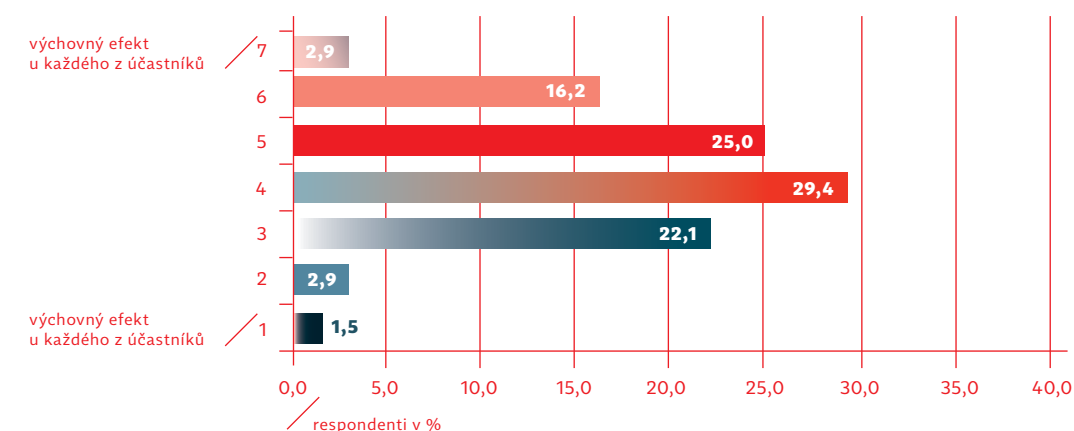
V našich podmínkách je tento model práce s odsouzenými pilotně ověřován od roku 2018 v rámci programu Vnímám i Tebe (dříve Victim Impact Training, dále jen VIT). Realizován byl Probační a mediační službou coby součástí projektu Křehká šance II, a to v úzké spolupráci s VS ČR. Naše výzkumné šetření odhalilo, že z celkového počtu 225 dotázaných se již **68 respondentů (30,2 %)** s tímto programem na svém pracovišti setkala. Většina z nich program hodnotí pozitivně, což dokládá i následující graf. Respondenti i v tomto případě odpovídali na sedmistupňové škále, kde hodnota 1 znamenala, že program je „zcela zbytečný“, hodnota 7 ho naopak označovala za „velmi přínosný“. Realizátory programu může rozhodně těšit zjištění, že průměrná hodnota dosáhla 5,65 (st. odchylka 1,474). Za zcela zbytečný tento program označil pouze jeden respondent.

GRAF 3:
: **Přínos programu
na zvyšování odpovědnosti pachatele –
respondenti s praktickou zkušeností s VIT (N=68)**

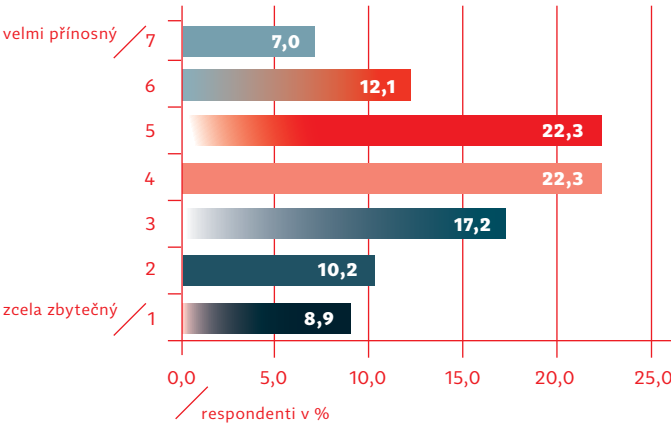
Kýžený **výchovný efekt** programu VIT se však podle respondentů, kteří s ním mají zkušenost, bohužel neprojeví u všech odsouzených. Také v tomto případě program hodnotili pomocí sedmistupňové škály, na níž hodnota 1 vyjadřovala přesvědčení, že pozitivní výchovný efekt se neprojeví ani u jednoho z účastníků, zatímco hodnota 7 znamenala, že tento program pozitivně ovlivní každého odsouzeného, který jím projde. Průměrná hodnota činila 4,34 (standardní odchylka 1,241), což lze v zásadě vyložit i takovým způsobem, že podle většiny respondentů je program efektivní zhruba u poloviny odsouzených (blíže viz Graf 4). Stojí ovšem za zaznamenání, že zatímco vyloženě skeptický postoj (tedy hodnoty 1 a 2 příslušné škály) vyjádřili pouze 3 respondenti (4,4 %), na opačné, a tedy zcela či velmi „optimistické straně“ škály, označilo svou odpověď 13 dotázaných (19,1 %). I proto nepřekvapí, že ze zmíněných 68 pracovníků, kteří se již s programem VIT setkali, by jej naprostá většina (83,8 %) doporučila jako trvalou součást programu zacházení. Proti bylo pouze 5,9 %, zbývající část zvolila odpověď „nevím“.

GRAF 4
: **Výchovný efekt programu
na zvyšování odpovědnosti pachatele – r
espondenti s praktickou zkušeností s VIT (N=68)**

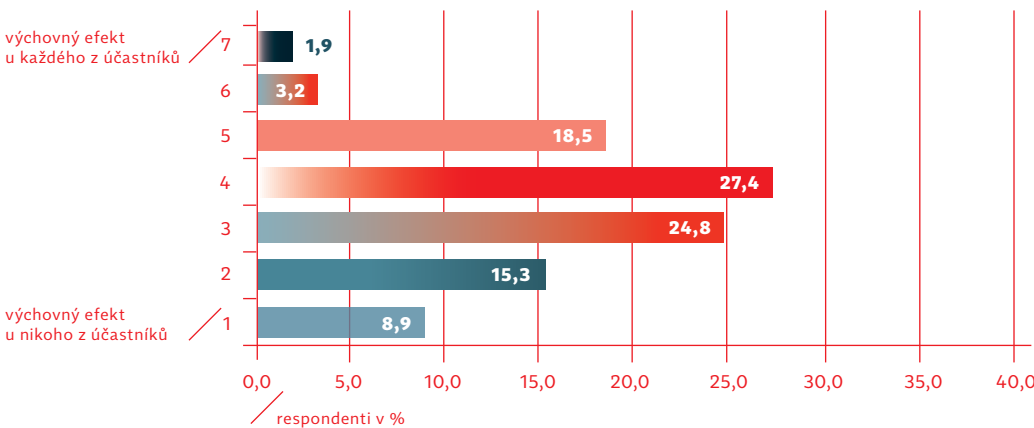
Respondenti, kteří s programem VIT praktickou zkušenost neměli, hodnotili předpokládaný přínos tohoto typu intervence o poznání méně příznivě (viz Graf 5). Průměrná hodnota na výše definované škále činila v jejich případě pouze 4,03 (st. odchylka 1,654), přičemž ke „krajně negativním“ variantám (1 a 2) se přiklonila bezmála pětina (19,1 %). Pracovní pozice, kterou zastávají, ani délka praxe nehrály významnější roli.

GRAF 5
: **Přínos programu na zvyšování odpovědnosti pachatele – respondenti bez praktické zkušenosti s VIT (N=157)**

Skeptičtější byla tato skupina dotázaných také v otázce potenciálního **výchovného efektu** uvedeného typu programů. Průměrná známka na výše popsané škále dosáhla pouze 3,48 (st. odchylka 1,376), což je o téměř jeden stupeň (0,86) méně než u respondentů s praktickou zkušeností s programem VIT. Jak lze vyčíst z následujícího grafu, téměř polovina (49 %) zvolila některou z hodnot na „záporné“ části škály, tedy v podstatě v tom smyslu, že na většinu odsouzených (či dokonce na žádného z nich) program výchovný efekt nemá. Ani v tomto případě nehrála roli pracovní pozice či délka praxe respondenta.

GRAF 6
: **Výchovný efekt programu na zvyšování odpovědnosti pachatele – respondenti bez praktické zkušenosti s VIT (N=157)**

³⁰ K následujícím i všem dalším doslovným citátům v této publikaci uvádíme pracovní pozici respondenta a délku jeho celkové praxe v oblasti vězeňství.
³¹ Důležitým krokem, který by mohl situaci v daném směru zlepšit, je vydání manuálu pro nové školitele – dostupný zde: https://www.pmscr.cz/download/projekty_KSII_Skolici_manual_pro_skoleni_skolitelu_VIT_200819.pdf

Rozdíl oproti respondentům se zkušeností s programem VIT byl patrný také v otázce, zda by příslušný program uvítali jako trvalou součást programu zacházení. S takovou nabídkou by souhlasilo 45,9 % z této skupiny, proti se postavilo 14,6 %. Zbývajících 39,5 % zvolilo odpověď „nevím“.

Poslední z otázek, věnovaných programům na zvyšování pocitu odpovědnosti odsouzených vůči obětem trestných činů, nabízela respondentům možnost doplnit své předchozí odpovědi o **vlastní poznámku či komentář**. Z 68 pracovníků, kteří se setkali s programem VIT, ji využilo 19. Ve čtyřech případech se jednalo o vyjádření celkově **pozitivního hodnocení programu**, který je podle těchto respondentů pro odsouzené rozhodně přínosem³⁰:

„Z reakcí zapojených odsouzených je patrné, že jej uvítali, a po letech strávených ve výkonu trestu odnětí svobody měli možnost hovořit o svém provinění, získali nový náhled na své provinění – více vnímali prožívání oběti a možné dopady své trestné činnosti. Měli možnost získat i zpětnou vazbu od ostatních účastníků...“
(speciální pedagog, 16 let praxe)

„Ve věznicí byl program v několika bžích realizován (pro motivované odsouzené ze specializovaných oddílů). Napomáhá posílit empatii vůči oběti, odsouzení získávají nový úhel náhledu na jejich trestný čin, což dříve neznali...“
(sociální pracovník, 24 let praxe)

„Myslím, že čím víc odsouzených si projde programem VIT, nebo podobným, tím je větší šance minimalizovat riziko recidivy...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Program jsem lektorovala, je velmi dobře koncipován a v zacházení s odsouzenými je velmi důležitý...“
(speciální pedagog, 8 let praxe).

Relativně často (v devíti případech) ale respondenti poukazovali na nutnost vhodného **personálního zajištění** programu. Poznámky se týkaly jak počtu proškolených lektorů³¹, tak času, který mohou pracovníci VS ČR novým projektům věnovat:

„Program by byl určitě přínosem, ale je důležité, aby byli řádně vyškoleni lektoři, kteří budou tento program ve věznicích realizovat, a to vždy ve dvojici. Část věznic již má vyškolené lektory z pilotního programu, který již probíhal pod záštitou PMS. Někteří již vyškolení lektoři však již nejsou ve VS, a tak bude potřebné je nahradit vyškolením nových lektorů k zabezpečení efektivního provádění tohoto programu ve věznicích...“
(vychovatel, 8 let praxe)

„Je nutné zajištění adekvátního personálu, protože současný je navyšující se administrativou a přibývajícím počtem programů a nových trendů, které jsou ve věznicích realizovány, přetěžován...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 11 let praxe)

„Dle mého názoru by bylo dobré vyškolit další lektory programu...“
(psycholog, 4 roky praxe)

„Nedostatečné kapacity přetíženého odborného personálu...“
(vychovatel, 21 let praxe)

„Proškolit v něm více pracovníků...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Více proškolených odborných zaměstnanců – specialistů ve VS ČR...“
(vychovatel, 27 let praxe)

Zároveň se objevilo upozornění, že tento způsob práce s odsouzenými je velmi náročný a vyžaduje proto nejen dostatečnou přípravu, ale také určité **specifické osobnostní předpoklady** lektora:

„Je důležité, aby instruktoři byli dobře vyškoleni. Jedná se o velmi individuální přístup k odsouzeným, a pokud se chce dosáhnout daného cíle, je toto potřeba...“
(vychovatel, 2,5 roku praxe)

„Záleží, kým je program veden - odbornost, osobnostní předpoklady, praxe aj....“
(vychovatel, 3 roky praxe)

Jeden z respondentů se domnívá, že program by měli realizovat spíše **externí pracovníci**:

„Dokud ho povedou zaměstnanci věznice, a nikoliv odborníci z vnější, nemá to smysl...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

Čtyři respondenti považují za podstatné, aby byl program plně **standardizován**:

„Jako důležité vnímám, aby program VIT byl standardizovaným programem...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Před zavedením jako trvalá součást měl by být standardizován...“
(ředitel věznice, 23 let praxe)

Tři dotázaní se zamysleli nad otázkou, **pro jaké pachatele** je program vhodný. Zazněl mimo jiné návrh na jeho rozšíření i na další skupiny odsouzených, ale také na upřesnění podmínek, jaké by měl účastník splňovat, aby pro něj program měl skutečný smysl:

„Rozšířit koncept restorativní justice nejen na pachatele násilné trestné činnosti, ale obecně...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 11 let praxe)

„Tento program by měl být pro odsouzené, kteří po seznámení s cílem programu a vysvětlení smysluplnosti programu se přihlásí dobrovolně...“
(psycholog, 6 let praxe)

„Je zapotřebí do tohoto programu zařazovat odsouzené, kteří jsou motivováni a intelektově schopni...“
(vychovatel, 3,5 roku praxe)

V jednom případě byla zmíněna potřeba zaměřit se na **vyhodnocování účinnosti programu** („Zabývat se výzkumem účinných složek programu...“ - psycholog, 2 roky praxe), a objevila se také poznámka o nutnosti vhodného načasování v rámci celého výkonu trestu odnětí svobody („Záleží na koncepčním a časovém zasazení programu do průběhu výkonu trestu...“ – vychovatel, 21 let praxe).

Pouze jeden respondent, který měl s programem VIT osobní zkušenost, byl ve svém komentáři výslovně kritický a naznačil, že za účinný považuje jiný typ intervencí:

„Dle mého názoru je výhodnější používat jako výchovný princip práci...“
(vychovatel, 3 roky praxe)

Možnost připojit vlastní poznámku využilo také několik respondentů, kteří se s programem VIT **v praxi nesetkali**. Nejčastěji (v sedmi případech) se jednalo o zamyšlení, jaký typ odsouzených je pro tento typ intervence vhodný:

„V závislosti na druhu spáchané trestné činnosti, kromě přínosu vůči pachateli, by měl být zohledněn přínos vůči poškozenému, oběti...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

„Má to smysl, myslím si, zejména u prvotrestaných a prvovězňných...“
(vychovatel, 10 let praxe)

„Jde o velmi individuální přístup ke každému odsouzenému...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 20 let praxe)

Nebylo však možné přehlédnout, že někteří respondenti se minimálně u části odsouzených obávají, že **výchovný účinek programu** bude v podstatě nulový:

„Efekt restorativní justice působí individuálně a nelze jej použít plošně pro všechny odsouzené. Někteří by jej využili pouze z čistě účelového důvodu, aby se vyhnuli trestu, případně jim byl uložen nižší trest...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Tento program může mít smysl maximálně a výjimečně u prvotrestaných (prvovězňných). U recidivistů a většiny odsouzených je snaha vzbudit empatii s poškozenými spíše k smíchu...“
(vychovatel, 5 let praxe)

„Kolem 80 % vězňů v každé věznici tvoří psychopati - navíc většinou zatížení alkoholismem, respektive narkomanií, tj. lidé se zcela plochým, intaktním svědomím, bez empatie a bez schopnosti předjímat důsledky svých činů. Program vychází ze zcela mylného předpokladu, že odsouzení delikventi jsou: a) chudáci, b) lidé pouze neuvědoměle chybující, následně svého zločinu litující a toužící své provinění napravit...“
(psycholog, 22 let praxe)

„Z vlastní zkušenosti - 26 let praxe ve věznici a realizace programu 3Z - mám poznatky, že pocit viny má jen mizivé procento odsouzených...“
(speciální pedagog, 26 let praxe)

Tři respondenti byli naproti tomu o smyslu programu daného typu přesvědčeni natolik, že by ho doporučili **rozšířit i do věznic**, které se pilotního projektu neúčastnily:

„Vzhledem k tomu, že jsem byla přítomna pilotního semináře Dopady trestné činnosti a co já s tím?, který je jen malou ochutnávkou, jsem velice nakloněna, aby celý program Victim Impact Training byl zaveden i u nás ve věznici...“
(vychovatel, 20 let praxe)

„Bylo by velmi vhodné tento program rozšířit do co nejvíce věznic...“
(psycholog, 16 let praxe)

„Měl by být povinný minimálně pro všechny pachatele násilných trestných činů...“
(speciální pedagog, 26 let praxe)

Část komentářů obsahovala zmínky o potřebě vhodného **personálního zajištění programu** („Současný personál na toto ještě není připravený...“ – vychovatel, 11 let praxe; „Navrhoval bych odborné proškolení všech speciálních pedagogů pracujících ve věznicích v rámci celoživotního vzdělávání a navázání úzké spolupráce v rámci penitenciární a postpenitenciární péče...“ – speciální pedagog, 21 let praxe; „Tuto práci musí určitě provádět specialista mediátor...“ – vychovatel, 17 let praxe), případně o zajištění dalších podmínek nutných pro jeho rozvoj („Domnívám se, že v našich podmínkách ještě na tento program tzv. neuzrála doba...“ – speciální pedagog, 9 let praxe). Jeden z respondentů očividně postrádá **bližší informace** o celkovém pojetí programu:

„Nejsou specifikovány konkrétní podmínky implementace programu - charakteristika, časová, administrativní a personální náročnost...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 15 let praxe)

Vyloženě **kriticky** se vyjádřili dva respondenti. Jeden z nich (vychovatel, 2 roky praxe) silně pochybuje o celkové účinnosti restorativních opatření („*Při posouzení tzv. cena vs. výkon: drahé a neefektivní*“), a to zjevně nejen u programů typu VIT, ale v zásadě u všech. Svůj komentář totiž následně zkopíroval i do komentářů u ostatních položek dotazníku (v další části textu již proto tento výrok necitujeme). Druhý z těchto dotázaných (sociální pracovník, 29 let praxe) se pak pro změnu netajil celkově odlišným přístupem k trestní politice. Jeho doplňující námět k programům na zvyšování odpovědnosti pachatele vůči obětem totiž směřoval trochu překvapivě k „*Zavedení trestu smrti...*“.

IV.

SETKÁNÍ ODSOUZENÝCH S OBĚŤMI NESOUVISEJÍCÍCH TRESTNÝCH ČINŮ

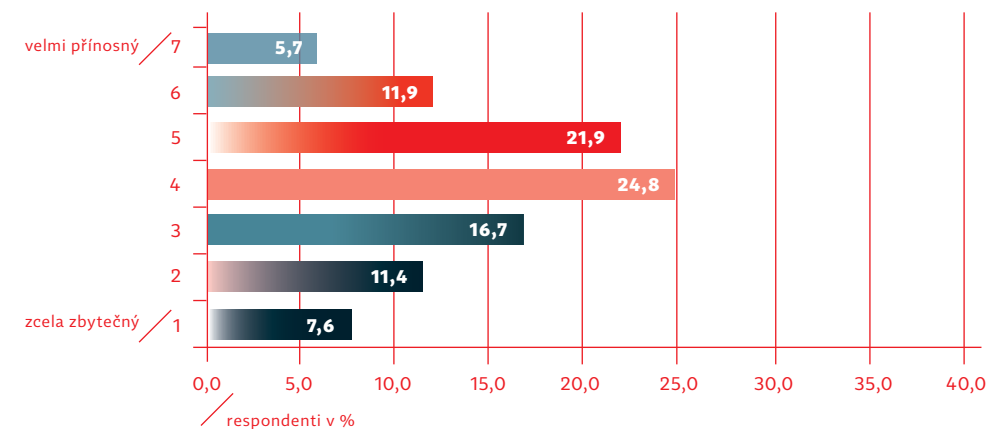
Jiným typem restorativního programu, který je možné uplatnit v prostředí věznic, je setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů. Ty jsou vybírány z řad dobrovolníků, kteří mají zkušenost s viktimizací, avšak dané skutky nebyly spáchány účastníkem programu. Cíl intervence je v zásadě podobný jako u programů na zvyšování pocitu odpovědnosti (tedy posílení empatie směrem k obětem), avšak předpokládá se, že její výchovný efekt bude silnější. Umocnit by ho totiž měla právě přítomnost skutečné oběti, která do setkání přináší své vlastní zkušenosti a prožitky, a tím i silnější a působivější emoce.

V našich podmínkách rozvíjí program tohoto druhu nezisková organizace Mezinárodní vězeňské společenství, a to pod názvem „**Building Bridges**“. Z našeho vzorku respondentů se s ním podle vlastního vyjádření setkala pouze 15 pracovníků, tedy podstatně méně, než v případě programu VIT. Jeho **celkový přínos** na výše specifikované sedmistupňové škále hodnotili v průměru známkou 4,47 (st. odchylka 1,685), což je v porovnání s VIT o více než jeden stupeň horší výsledek. Za velmi či spíše přínosný (hodnoty 6 a 7 škály) jej označilo pět respondentů (tedy třetina), za zcela či velmi zbytečný (hodnoty 1 a 2 škály) dva respondenti, zbývající část (8 respondentů) volila hodnoty okolo středu škály. Méně příznivě oproti VIT dopadl tento projekt také při hodnocení jeho potenciálního **výchovného efektu**. Průměrná známka u pracovníků s přímou zkušeností dosáhla hodnoty 4,07 (st. odchylka 1,580), přičemž dva respondenti uvedli, že výchovný efekt se neprojeví prakticky u nikoho z odsouzených (hodnoty 1 a 2 příslušné škály) a stejný počet byl i názoru, že se projeví u všech či téměř u všech (hodnoty 6 a 7). Pokud jde o možnost, aby se program Building Bridges stal **trvalou součástí programů zacházení**, uvítalo by ji sedm respondentů, proti bylo pět, zbývající tři neměli v daném směru jednoznačný názor.

Většina výzkumného vzorku (210 dotázaných) praktickou zkušenost s programem Building Bridges neměla, a tak se nad možným přínosem či výchovným efektem tohoto typu restorativních programů mohli zamýšlet pouze v „teoretické rovině“. Jak dokládá následující graf, při posuzování jeho **celkového přínosu** byly odpovědi na příslušné škále rozloženy velmi rovnoměrně, čemuž odpovídá i dosažená průměrná hodnota 4,00 (st. odchylka 1,591). Na názor respondentů přitom neměla vliv ani jejich pracovní pozice, ani délka praxe.

GRAF 7

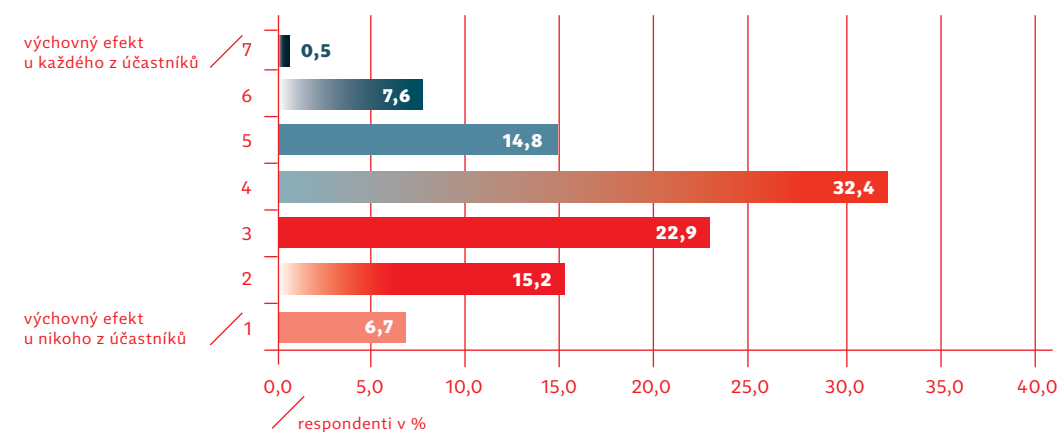
- **Přínos programu založeného na setkání s oběťmi nesouvisejících trestných činů – respondenti bez zkušenosti s programem Building Bridges (N=210)**

Pokud jde o **výchovný vliv**, zhruba 45 % respondentů odhadovalo, že se projeví u méně než poloviny odsouzených (hodnoty 1 až 3 příslušné škály), přičemž necelých 7 % dokonce mínilo, že potřebný efekt nebude mít na nikoho (podrobněji viz následující graf). Tomu odpovídá také průměrná známka 3,58 (st. odchylka 1,329). Ani zde nehrálo roli, v jaké pracovní pozici respondent působí a jak dlouho je již v oblasti vězeňství zaměstnán.

GRAF 8

- **Výchovný efekt programu založeného na setkání s oběťmi nesouvisejících trestných činů – respondenti bez zkušenosti s programem Building Bridges (N=210)**

Přes spíše skeptický pohled na výchovný potenciál uvedeného typu programu by více než třetina dotázaných (38,1 %) uvítala, aby byl v jejich věznici realizován, zatímco kategoricky tuto možnost odmítla jen zhruba pětina (21,4 %). Největší část dotázaných (40,5 %), kteří s programem dosud nemají zkušenost, volila variantu „nevím“.

Také v tomto případě se respondentům nabízela možnost doplňujícího komentáře. Připojilo ho však pouze patnáct dotázaných, přičemž ani jeden z nich se bohužel s programem Building Bridges v praxi nesetkal. Jednalo se tak většinou spíše o jakési obecné zamyšlení nad výhodami či nevýhodami tohoto způsobu práce s odsouzenými. Opakovaně se například objevila obava, že **postoj některých pachatelů** k vlastní trestné činnosti v podstatě vylučuje, aby setkání s oběťmi mělo výraznější nápravný efekt:

„Jaký má význam empatie s obětí, když je odsouzený opakovaně trestán za stejný čin?“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 20 let praxe)

„Mnoho pachatelů sebe sami vnímají jako oběti...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

Jednomu z respondentů (psycholog, 22 let praxe) očividně nesedí již základní princip tohoto typu restorativních projektů („Uvedený typ vězeňského restorativního programu je morbidní...“), jiní v něm ale naopak smysl vidí:

„Nemám zkušenosti, ale myslím, že mnohým pachatelům by to pomohlo jasněji vidět následky svého konání...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Jakékoliv pozitivní působení na svědomí odsouzených bude přínosem...“
(speciální pedagog, 21 let praxe)

Jiný z pracovníků (speciální pedagog, 26 let praxe) spatřuje prostor pro využití programu u **specifické skupiny odsouzených** („Mám za to, že tento program by měli v první řadě absolvovat pachatelé násilné trestné činnosti...“), další dva pak upozornili na nutnost odsouzené na program **řádně připravit** („Předem před zahájením programu pracovat intenzivně s těmito odsouzenými v rámci motivace...“ – sociální pracovník, 24 let praxe; „Odborně vedená příprava odsouzených před tímto setkáním...“ – vychovatel, 21 let praxe).

Není pochyb, že tento druh projektů klade velké **nároky na dobrovolníky** z řad obětí, kteří jsou ochotni se s odsouzenými ve věznicích osobně setkat. Toho si byli někteří z respondentů dobře vědomi, stejně jako skutečnosti, že právě osobnost dobrovolníka předurčuje celkový účinek intervence:

„Mám ale obavy o oběti...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Domnívám se, že cesta k hledání takových dobrovolníků je velmi náročná, zejména v tom ohledu, aby nebyli opětovně re-traumatizováni. Takové provedení vyžaduje vysoce odborný dohled, stejně tak jako specifický výběr dobrovolníků...“
(psycholog, 4 roky praxe)

„Přínos se odvíjí od osobnosti dobrovolníka...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

„V těchto případech vidím jako podstatný zejména zájem obětí o kontakt s pachatelem. Obecně si myslím, že mezilidské vztahy obecně za posledních třicet let dosti degradovaly, vytrácí se úcta k autoritě, pomáhající vztah ke slabšímu atd. A to popisují vtahy mezi netrestanými osobami...“
(vychovatel, 10 let praxe)

Dva komentáře se vztahovaly k **zapojení odborníků**, a to jak z hlediska jejich patřičné kvalifikace coby podmínky výsledného efektu („Záleží, kým je program veden - odbornost, osobnostní předpoklady, zkušenost...“ – vychovatel, 3 roky praxe), tak možností, které v tomto směru VS ČR v současnosti má („Nedostatečná kapacita personálu pro individuální zacházení s odsouzenými...“ – sociální pracovník, 24 let praxe). Jeden z dotázaných pak zdůraznil, že programy založené na setkání s oběťmi by měly ve věznicích rozvíjet pouze **externí organizace**:

„Domnívám se, že do realizace tohoto programu, respektive podobných programů, by neměl být zapojován odborný personál kmenové věznice. Realizaci programu ponechat zcela v gesci personálu mimo kmenovou věznici, personál věznice by měl být využíván pouze pro nezbytný support...“
(speciální pedagog, 21 let praxe).

V.

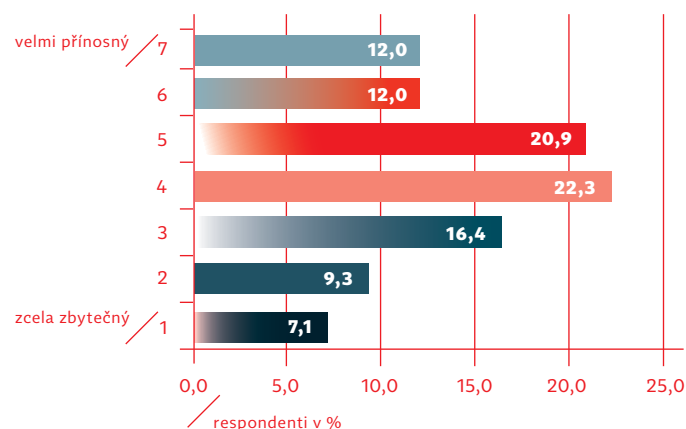
MEDIACE MEZI OBĚTÍ A PACHATELEM

Ve věznicích lze kromě setkání s obětí nesouvisejících trestných činů uskutečnit také mediaci „klasickou“, tedy kontakt odsouzeného s jedincem, kterého svým skutkem poškodil (eventuálně s jeho blízkými či pozůstalými v případě zvláště závažných deliktů). Konkrétní způsoby mohou nabývat jak formy přímé (osobní setkání tváří v tvář), tak nepřímé, kdy je spojení navázáno prostřednictvím video či audionahrávek, telefonu nebo dopisů. V našich podmínkách může mediaci mezi obětí a odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody uskutečnit PMS, avšak v praxi k tomu dochází pouze výjimečně, neboť těžiště mediační činnosti spočívá v přípravné fázi trestního řízení.

Naše výzkumné šetření ukázalo, že zhruba čtvrtina (24 %) dotázaných pracovníků považuje tento typ restorativních programů za velmi přínosný (hodnoty 7 a 6 na výše popsané sedmibodové škále), opačného názoru bylo 16,4 % (hodnoty 1 a 2). Zbývající část volila střední část škály. Průměrná známka dosáhla 4,24 (st. odchylka 1,703), což je o něco pozitivnější hodnocení, než jaké jsme zaznamenali u předchozích dvou programů typů restorativních programů. Podrobné rozložení jednotlivých variant nabízí následující graf.

GRAF 9

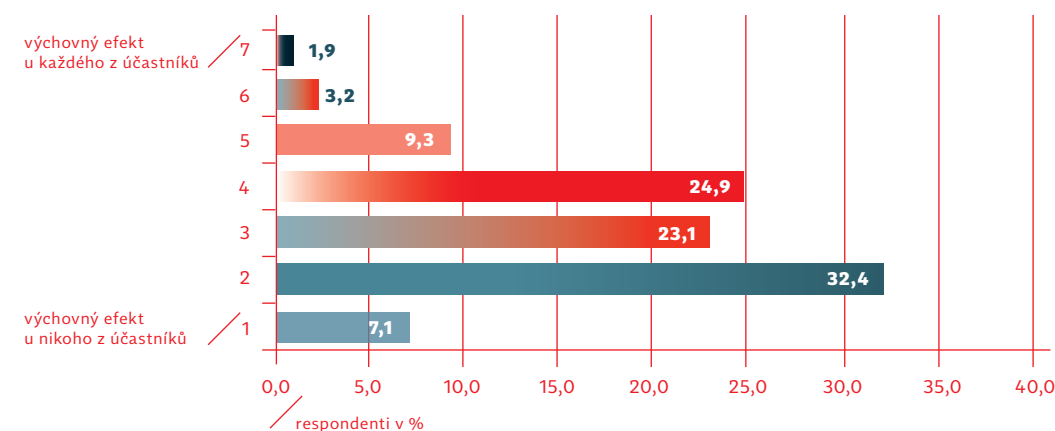
• **Přínos programů umožňujících
mediaci mezi pachatelem a obětí (N=225)**

Jednou ze základních podmínek, aby mohla být mediace mezi odsouzeným a obětí uskutečněna, je **zájem odsouzeného** o její zprostředkování. V tomto smyslu jsou okolnosti výkonu trestu odnětí svobody do jisté míry specifické. Zatímco v přípravné fázi trestního řízení lze mimo jiné uvažovat o pragmatických motivech spojených se šancí vyhnout se přísnějšímu potrestání, u mediací v prostředí věznice jsou pohnutky pachatele zpravidla jiné, byť ani zde nelze určitou účelovost jeho zájmu vyloučit (například ve snaze ovlivnit rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění). Vzhledem ke zkušenostem, které naši respondenti s odsouzenými mají, nás proto zajímalo, jaký případný zájem o mediaci tohoto typu v jejich řadách odhadují. Odpovědi mohli opět volit na sedmistupňové škále, kde hodnota 1 představovala „nulový zájem“ odsouzených, zatímco hodnota 7 zájem „obrovský“. Jak ilustruje Graf 10, větší zájem o mediaci byl mezi odsouzenými očekáván spíše výjimečně (3,1 % odpovědí na hodnotách 6 a 7). Častěji pracovníci VS ČR odhadovali, že by byl nulový nebo takřka nulový (hodnoty 1 a 2 škály). Vyjádřila se tak více než třetina dotázaných (39,5 %). Průměrná hodnota činila 3,07 (st. odchylka 1,255), přičemž ani u této otázky nemělo význam pracovní zařazení respondenta či délka jeho praxe.

GRAF 10

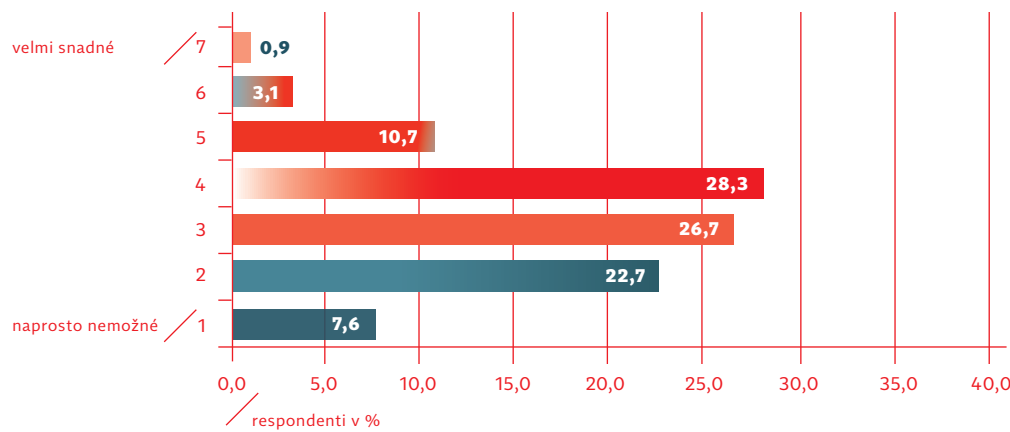
• **Odhad celkového zájmu odsouzených
o mediaci s obětí (N=225)**

Kromě odhadu potenciálního zájmu odsouzených jsme za důležitý považovali také názor, jak obtížné by bylo mediační program tohoto typu uskutečnit ve stávajících podmínkách českého vězeňství. I v tomto případě jsme respondentům předložili sedmistupňovou škálu, kde hodnota 1 znamenala, že realizace by byla „naprosto nemožná“, hodnota 7 naopak realizaci programu označovala za „velmi snadnou“. Jak potvrzuje následující graf i dosažená průměrná hodnota pro celý vzorek (3,25; st. odchylka 1,268), většina respondentů by určité **obtíže při realizaci programu** rozhodně očekávala. Téměř třetina (30,3 %) dokonce volila krajně „negativní“ hodnoty škály (1 a 2), naopak jako skutečně „snadné“

(hodnoty 6 a 7) vidí prosazení projektu uvedeného druhu jen 3,1 % respondentů. Za povzbudivé můžeme nicméně považovat, že neoptimističtější se k této otázce stavěli ředitelé věznic, tedy osoby, které mohou vývoj v příslušné oblasti ovlivnit nejvýrazněji. Průměrná známka v jejich případech činila 4,30 (st. odchylka 0,949), což byl ve srovnání s ostatními skupinami rozdíl blízký pětiprocentní hranici statistické významnosti. Nikdo z ředitelů navíc nezvolil „krajně skeptické“ hodnoty 1 či 2.

GRAF 11
: Obtížnost realizace mediace mezi odsouzeným a obětí v našich podmínkách (N=225)

Mediace mezi pachatelem a obětí je v současné době nejrozšířenějším typem restorativního programu na světě a do jisté míry i symbolem restorativní justice samotné. Možná i proto se respondenti k tomuto tématu vyjádřili v rámci **volných komentářů** častěji, než k předchozím dvěma programům. Své postřehy či názory nám světilo 29 z nich. U téměř poloviny (14 dotázaných) se při tom jednalo o vyslovení určitých **pochybností o motivech**, které odsouzeného k setkání s obětí přimějí. Rada pracovníků VS ČR má zjevně obavy, že by často mohlo jít o jednání ryze účelové:

„Pokud se do programu budou odsouzení přihlašovat, bude se jednat o naprosto účelové jednání s cílem získání osobních výhod. V žádném případě to nepovede ke změně chování odsouzených a jejich větší empatii s poškozenými. Odsouzení oproti obětem mají zpravidla rozdílné životní zkušenosti, postoje a nedokáží se vzájemně pochopit...“
(vychovatel, 5 let praxe)

„Účelovost jednání odsouzených, účast na programu se bude hodit k žádosti o podmíněné propuštění...“
(sociální pracovník, 20 let praxe)

„Z informací, které mám od odsouzených, většina by k tomu přistoupila jen v tom případě, že by z toho měli nějaké výhody (např. předčasné propuštění)...“
(psycholog, 6 let praxe)

„Odsouzení by často jednali účelově jen pro kladné hodnocení, například k podmíněnému propuštění...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Zájem o využití programu ze strany odsouzených pouze z důvodu podmíněného propuštění...“
(sociální pracovník, 1 rok praxe)

„Takový program by byl více méně vězni stylizovaně zneužíván jen s cílem dosažení výhod a zvýšení možnosti podmíněného propuštění z výkonu trestu...“
(psycholog, 22 let praxe)

Někteří spojovali pochybnosti o upřímném přístupu odsouzených s **obavami o oběť**, která by za takových podmínek mediaci podstoupila:

„Vězni by možná chtěli, ovšem pouze z toho důvodu, že potřebují každou čárku do hodnocení k podmíněnému propuštění, ovšem ve vztahu k oběti a jejímu vyrovnání se s újmou to nepovažují za šťastné...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Vždy se najdou lidé, kteří i o nabízené programy budou mít v dnešní super-korektní společnosti zájem. Především si myslím, že odsouzeným dělá obecně dosti problém přijmout skutečnost, že existuje oběť jejich trestné činnosti...“
(vychovatel, 10 let praxe)

„Neumím si moc představit dopady programu na oběti...“
(psycholog, 2 roky praxe)

Jiný z respondentů upozornil na riziko, že kromě motivů pachatele mohou bránit naplnění smyslu mediace také další faktory:

„Obecně vnímám tyto programy nejen jako program k uznání viny a jejího přijetí pachatelem, ale současně i chuť odškodnit poškozené. Z praxe však vím, že těchto lidí je minimum rovnající se skoro nule, ale rovněž nedisponují v drtivé většině žádnými finančními prostředky. Oběť očekává nejen omluvu, uznání, ale i finanční satisfakci...“
(ředitel věznice, 35 let praxe)

Cestu k úspěšné mediaci vidí část respondentů v **individuálním přístupu**, tedy v posouzení vhodnosti každého případu, stejně jako v důrazu na skutečný **zájem obou stran**:

„Muselo by jít jednoznačně o oboustranný zájem...“
(speciální pedagog, 22 let praxe)

„Bylo by třeba individuálně posuzovat vhodnost takového setkání, s největším ohledem na oběť samozřejmě...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„U vybraných individuálních případů, nelze paušálně zodpovědět...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

„Jak kdy... Například u autonehod ano...“
(sociální pracovník, 18 let praxe)

Jeden z respondentů (sociální pracovník, 26 let praxe) se pokusil řešení problémů tohoto typu spojit s vhodným zařazením mediace do **celkového rámce** výchovného působení na pachatele („Součástí programu zacházení ne... Jednalo by se pouze o účelové jednání. Program uskutečnit mimo program zacházení, v rámci dobrovolnosti, například jako program 3Z...“). I za splnění takové podmínky nicméně platí, že rozhodnutí, zda je případ k mediaci skutečně vhodný či nikoli, může být náročné:

„Upřímnost motivace je velmi obtížně hodnotitelná. Předpokládám, že mezi odsouzenými by byl zájem. Nemám dostatek informací o možném dopadu na oběť...“
(psycholog, 7 let praxe)

„Setkání odsouzených a obětí by nemuselo být ve všech případech přínosné. Zejména v případě, kdy oběť trpí nějakým post-traumatickým syndromem, způsobeným právě odsouzeným...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe)

Objevily se také praktické zkušenosti, že **zájem o setkání s pachatelem** není u obětí příliš častý:

„Ze strany poškozených se spíše setkávám s odmítáním kontaktu s pachatelem...“
(psycholog, 4 roky praxe)

„Myslím si i po zkušenostech s projektem Křehká šance, ve které jsem byl komisařem, že ani mezi oběťmi není zájem se setkávat s pachateli trestné činnosti. Toto by mělo větší smysl v případě, že by se oběti mohly vyjadřovat k případným žádostem o podmíněné propuštění apod. ...“
(speciální pedagog, 26 let praxe)

Někteří respondenti sice v mediaci spatřují slibný přístup („Je velmi důležité vidět důsledek trestného činu. Může vést k neopakování, nebo zneškodnění trestné činnosti...“ – sociální pracovník, 2 roky praxe), avšak objevila se také obava, zda věznice poskytují pro její realizaci **vhodné podmínky**, a to s ohledem na oběti:

„Myšlenka dobrá, ale nemyslím si, že prostředí věznice je pro oběť trestného činu příjemná. Dokážu si to představit někde jinde...“
(vychovatel, 20 let praxe)

Stejně jako v komentářích týkajících se programů typu VIT či Building Bridges, i zde se bylo možné setkat s poznámkami o **odborných a personálních nárocích**, které by si zavádění mediačních projektů vyžádalo:

„Vyškolení odborníků v roli mediátor, ošetření všech dotčených stran...“
(psycholog, 4 roky praxe)

„Muselo by se jednat o profesionální před-připravenost programu a neexperimentovat na odsouzených...“
(vychovatel, 3 roky praxe)

Znovu se objevila také určitá nejistota, zda současné podmínky takovým projektům nahrávají:

„Nedostatečná kapacita personálu...“
(sociální pracovník, 24 let praxe)

„Jako sporná či nedořešená se mi jeví úloha výsledku takového setkání v samotném trestním řízení...“
(psycholog, 7 let praxe)

„Nutná změna interních předpisů, zvážit administrativní zátěž, zvýšené nároky na vzdělávání personálu a lidské zdroje...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 15 let praxe)

„Napadá mě, že to bude další nápor povinností na již tak vytížený personál...“
(vychovatel, 22 let praxe)

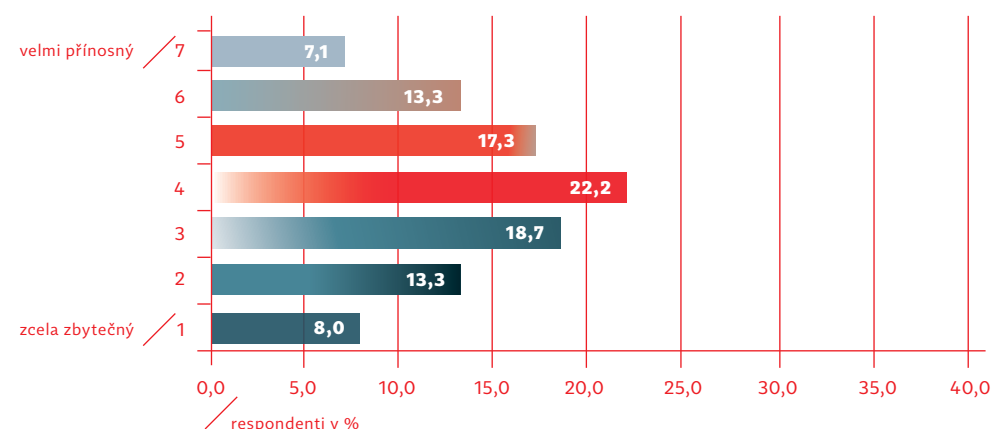
VI.

MEDIACE MEZI ODSOUZENÝMI

Zastánci restorativní justice vidí v mediaci vhodný nástroj také pro řešení sporů či konfliktů, k nimž ve vězení dochází mezi samotnými odsouzenými. Domnívají se, že za určitých okolností může jít o účinnější způsob jejich projednání, než jaký nabízejí tradiční kázeňské či jiné prostředky. Názory pracovníků VS ČR na možný celkový přínos tohoto typu restorativních programů byly rovnoměrně rozloženy mezi oba póly předestřené škály (viz následující graf), o čemž svědčí i dosažená průměrná hodnota 3,96 (st. odchylka 1,673). Pracovní pozice či délka praxe nehrály ani u této otázky výraznější roli.

GRAF 12

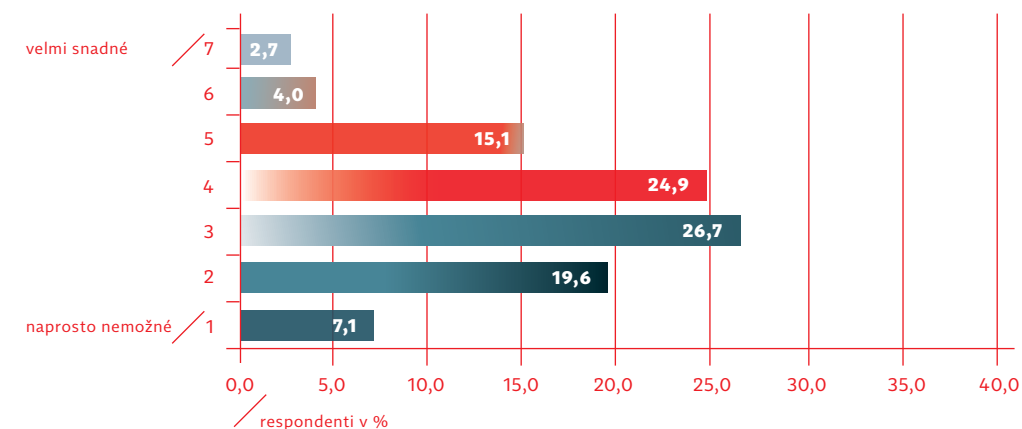
: Celkový přínos programů mediaci mezi odsouzenými (N=225)

Za důležité lze považovat zjištění, že relativně velká část dotázaných (44 %) by restorativní program, který by zprostředkování mediaci mezi odsouzenými nabízel, na **svém pracovišti** uvítala. Odmítla by ho pouze necelá čtvrtina (23 %), ostatní volili odpověď „nevím“. Pokud jde o **náročnost realizace** takového projektu v našich podmínkách, i v tomto případě větší část respondentů určité problémy či překážky vnímá (viz následující graf), avšak stojí za pozornost, že průměrná známka (3,44; st. odchylka 1,391) byla v tomto případě o něco vyšší než u programu zaměřeného na mediaci mezi pachatelem a obětí. Vůbec „nejoptimističtější“ byli opět ředitelé věznic (průměr 4,0; st. odchylka 1,563), avšak tentokrát se ve srovnání s ostatními skupinami zaměstnanců nedjedalo o statisticky významný rozdíl.

GRAF 13

: Obtížnost realizace mediaci mezi odsouzenými v našich podmínkách (N=225)

Volný komentář připojilo k této části dotazníku 18 respondentů. Někteří z nich ho využili k podrobnějšímu rozvinutí názoru, že programy zaměřené na mediaci mezi odsouzenými představují zajímavou alternativu řešení problémových situací:

„Náhrada tradičních kázeňských prostředků by to asi možná nebyla, ale bylo by možné vyřešit tak některé třeba vztahové problémy na oddílech...“
(vychovatel, 3,5 roku praxe)

„Mediace mezi odsouzenými má podle mého názoru logiku, jedná se o vztah rovnocenných osob - odsouzení, ve stejném prostředí, zpravidla s podobnými životními zkušenostmi a sociální zážemím...“
(vychovatel, 5 let praxe)

Opakovaně se ovšem objevilo také upozornění, že využití této metody by připadalo v úvahu **pouze u části odsouzených** nebo za určitých podmínek:

„Záleží na typu věznice, typu oddílu, dostupné skupině vnitřní diferenciaci atd. ...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 20 let praxe)

„Mediaci využít spíše preventivně výchovnou, s cílem racionálnějšího řešení konfliktů mezi odsouzenými, nikoliv jako náhradu kázeňských prostředků...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

„Nelze aplikovat na všechny vězně...“
(vychovatel, 2 roky praxe)

„Jsem z vazební věznice, která je specifická umístěním v celách, a konflikty zde vyvolané slouží převážně k dosažení změny v ubytování, když není vyhověno jinak...“
(vychovatel, 18 let praxe)

Část respondentů se domnívala, že realizace mediací by musela být podmíněna jak dostatečnými a vhodnými **odbornými kapacitami**, tak **úpravou příslušných zákonných norem**:

„Záleží, kdo by byl mediátorem...“
(vychovatel, 21 let praxe)

„V současné době je to v rozporu se zákonem o výkonu trestu...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 21 let praxe)

„Otázka je, kdo by to vedl, pokud odborník z vnější, pak ano...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Nové vybavení...“
(vychovatel, 16 let praxe)

„Bylo by potřeba upravit zákonné normy a vyškolit mediátory...“
(ředitel věznice, 22 let praxe)

Jeden z dotázaných (speciální pedagog, 22 let praxe) se obával, že odsouzení by zejména zpočátku měli k podobné možnosti velmi „*negativistický přístup*“. Několik dalších pracovníků pak již přímo netajilo názor, že pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody se řešení konfliktů uvedeným způsobem **nehodí**:

„Obávám se, že by řešení sporů mediací mezi odsouzenými mohlo být ovlivněno tlakem prostředí - zastrašování, výhrůžky: Vem to zpět, nebo dostaneš!“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe)

„Spory odsouzených často vznikají z mnoha důvodů, většinou o pravých důvodech odsouzení mlčí, jelikož se jedná o tzv. druhý život vězňů. Neumím si aktuálně představit, že by měli být více otevření v tom, co se odehrává v kolektivu. Domnívám se, že by se spíše jednalo o formu přetvářky mezi sebou, která by skrytě probíhala i po ukončení mediace...“
(psycholog, 4 roky praxe)

„V konfliktech mezi odsouzenými je velice složité se dobrat skutečné pravdy...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Nejde o to, zda je ve věznici realizace mediace formálně možná; jde o to, že efekt takové mediace je iluzorní...“
(psycholog, 22 let praxe)

„Po pravdě si nedokážu představit, jak by tento projekt probíhal...“
(speciální pedagog, 26 let praxe)

„Tento program by byl patrně ve věznici těžko realizovatelný...“
(sociální pracovník, 24 let praxe).

VII.

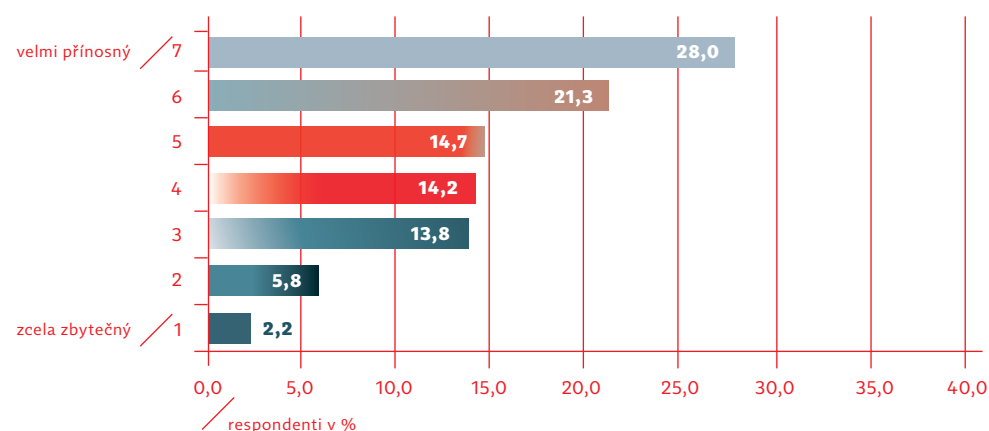
RESTORATIVNÍ PROGRAMY V OBLASTI PŘÍPRAVY NA PROPUŠTĚNÍ

Restorativní myšlenky a přístupy se mohou ve vězeňství uplatnit také v programech zaměřených na přípravu odsouzených na propuštění, a to ať již podmíněně, nebo po skončení výkonu celého trestu. Jednou z možností je využití tzv. restorativních kruhů. Odsouzený se v jejich rámci setkává s rodinnými příslušníky (případně i dalšími blízkými osobami) a společně řeší, jaký dopad měl jeho trest na život ostatních členů rodiny a jakým způsobem je možno pracovat na nápravě či zlepšení vzájemných vztahů. Kromě toho bývá pozornost věnována problémům, které mohou po propuštění nastat, jako je např. nalezení vhodného zaměstnání. Ani v tomto případě by samozřejmě nemělo chybět téma náhrady škody, kterou odsouzený svou trestnou činností způsobil konkrétním obětem, respektive otázka, jak se může sám přičinit o nápravu svého jednání³².

Jak je možno vyčíst z následujícího grafu, většina oslovených pracovníků VS ČR by uplatnění tohoto typu programu v našich podmínkách hodnotila jako přínosné. Téměř polovina (49,3 %) dokonce volila „nejpříznivější“ varianty škály (6 a 7), zatímco na její opačný pól své odpovědi umístilo pouze 7 % respondentů. Také průměrná hodnota 5,09 (st. odchylka 1,705) dokládá, že ve srovnání s výše diskutovanými typy restorativních programů jsou pracovníci o užitečnosti tohoto přístupu vesměs přesvědčeni. Velký by byl ostatně také jejich zájem o realizaci „kruhů“ ve věznici, kde sami působí. Projevilo ho 61,8 % z nich, zatímco jen 11,6 % by takovou možnost odmítlo (zbývající část zvolila variantu „nevím“).

GRAF 14

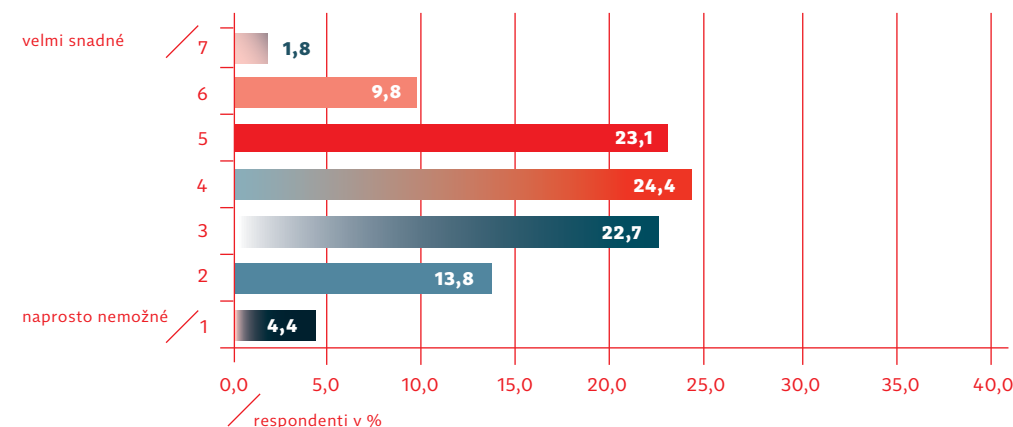
• Celkový přínos restorativních kruhů před propuštěním odsouzeného (N=225)

Relativně velká část respondentů ovšem současně projevila obavy, že snaha prosadit tento způsob práce s odsouzenými může narazit na různé překážky. K tomuto tématu se opět vyjadřovali na výše popsané sedmistupňové škále. Celkový průměr dosáhl hodnoty 3,84 (st. odchylka 1,394), přičemž téměř pětina dotázaných (18,2 %) vnímala případnou realizaci restorativních kruhů v našem vězeňství jako naprosto či téměř nemožnou (blíže viz následující graf). I zde stojí za zmínku, že méně problémů než jiní zaměstnanci očekávali ředitelé věznic (průměr 4,80; st. odchylka 1,033). Ani tentokrát však nešlo o statisticky významný rozdíl.

GRAF 15

• Obtížnost realizace restorativních kruhů v našich podmínkách (N=225)

Vlastní postřehy či připomínky připojilo 26 dotázaných. V několika případech se jednalo o vyzdvížení **pozitivních stránek** tohoto přístupu k práci s odsouzenými:

„Rodina je často velkou kotvou u odsouzených, z mého hlediska by byl tento projekt velmi přínosný - i s ohledem na zajištění práce a bydlení po výkonu trestu odnětí svobody, kde má dle mého názoru postpeniterciární péče mezery...“
(psycholog, 4 roky praxe)

„Užitečné, smysluplné a přínosné...“
(speciální pedagog, 10 let praxe)

„Tento projekt má smysl zejména z důvodu toho, že i zaměstnanci věznice budou mít představu o tom, zda bude mít odsouzený zajištěné zázemí, zaměstnání, a tyto informace mohou použít při případných hodnoceních, nebo vyhodnoceních programu zacházení...“
(speciální pedagog, 26 let praxe)

„Myslím, že by to mohlo být velmi přínosné, jak pro odsouzené, tak i pro rodinu odsouzených...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Pokračování a rozvíjení spolupráce odborných zaměstnanců již ve věznici i s přesahem po výstupu - s nestátními a neziskovými organizacemi, které se zabývají uplatněním na trhu práce po výstupu (práce se zaměstnavateli, ubytovacími zařízeními, dluhovými poradci, léčebnami aj.), i prostřednictvím různých projektů - zmírnění dopadů stigmatizace odsouzených - snadnější reintegrace do občanského života...“
(sociální pracovník, 24 let praxe)

Podobně jako u předcházejících typů programů, i zde ovšem část respondentů vyslovila názor, že opatření rozhodně **není vhodné pro všechny pachatele**:

„Pokud by program společně s rodinnými příslušníky pomáhal odsouzeným organizovat život po skončení výkonu trestu odnětí svobody, rozhodně by to smysl mělo u pruvovězněných osob. U ostatních tento smysl spíše postrádám...“
(vychovatel, 5 let praxe)

„Velmi záleží na druhu trestné činnosti, rovněž také na sociálním okolí, jelikož velké procento odsouzených má sociální okolí narušené již před nástupem do výkonu trestu...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

„Zbytečné u recidivistů...“
(vychovatel, 18 let praxe)

„Důležitý program. Hlavně pro odsouzené, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé, podruhé. Ne pro všechny, jak je ve VS ČR zvykem, věnovat čas a práci odsouzeným recidivistům, kteří o to nestojí, nemají zájem a do vězení se opakovaně a mnohdy rádi vrací...“
(vychovatel, 23 let praxe)

„Opakovaně odsouzené osoby tyto problémy neřeší ani na svobodě, přínosné by to mohlo být pouze pro prvotrestané bez dalších záznamů v Rejstříku trestů...“
(vychovatel, 1 rok praxe)

„Realizace pouze u pruvovězněných osob s pevným sociálním zázemím...“
(vychovatel, 17 let praxe)

„Tento projekt by byl dobrý pro otevřenou věznici...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 21 let praxe)

Několik pracovníků připomnělo, že programy, jejichž smyslem je připravit odsouzeného na přechod z výkonu trestu odnětí svobody do běžného života, jsou realizovány **i v současnosti**:

„Obdobně dnes působí před-výstupní poradenství, kde si odsouzený zajišťuje práci, ubytování, kontaktuje blízké...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 20 let praxe)

„I bez takového programu je za současných pravidel takové setkání možné, například umožněním SKYPE, telefonu, návštěv, vycházek...“
(vychovatel, 18 let praxe)

„Ke kontaktu dochází v rámci řádných návštěv, pomocí telefonních hovorů i písemnou formou...“
(ředitel věznice, 22 let praxe)

„Odsouzeného na propuštění z výkonu trestu připravují odborní zaměstnanci, což je dostačující...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 25 let praxe)

„V naší věznici realizují projekt Invisible wall. Má za úkol lepší přípravu odsouzených na propuštění - zvýšené setkávání s rodinou a zejména dětmi, dluhové, právní a pracovní poradenství...“
(sociální pracovník, 2 roky praxe)

„Rodinné poradenství ve smyslu narovnání či vyřešení rodinných vztahů ve výkonu trestu odnětí svobody může probíhat nejen před propuštěním...“
(speciální pedagog, 21 let praxe)

V jednom případě respondent (speciální pedagog, 21 let praxe) poukázal na **aktuální epidemiologickou situaci v ČR**, která projekty založené na setkání více osob notně komplikuje. Podle dalšího (vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe) je zásadním problémem soudobé praxe spíše nedostatek „potřebné postpenitenciární péče“. Zbývající komentáře se pak týkaly především **vysokých nároků**, které programy tohoto typu na realizátory kladou, respektive kapacitních i jiných možností, jimiž VS ČR v současnosti disponuje:

„Aby bylo možné realizovat takový program, bylo by zapotřebí vytvořit časový prostor pro odborné zaměstnance, respektive odebrat odborným zaměstnancům aktivity, které s jejich funkcí nesouvisejí, například nákup materiálu („účelovky“), vedení a evidence účetních dokladů, testování na návykové látky, případně snížit zbytečnou administrativu, například statistika nejružnějších faktorů, kázeňské praxe atd. ...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Lepší vzdělávání...“
(vychovatel, 16 let praxe)

„Je to dle mého názoru prostorově, časově a finančně náročné. Dále potřeba navýšení tabulkových míst...“
(psycholog, 6 let praxe)

„Organizačně náročné...“
(speciální pedagog, 20 let praxe)

„Je to dle mého názoru časově i finančně náročné...“
(vychovatel, 2,5 roku praxe)

„Nedostačující kapacity odborného personálu...“
(vychovatel, 21 let praxe)

VIII.

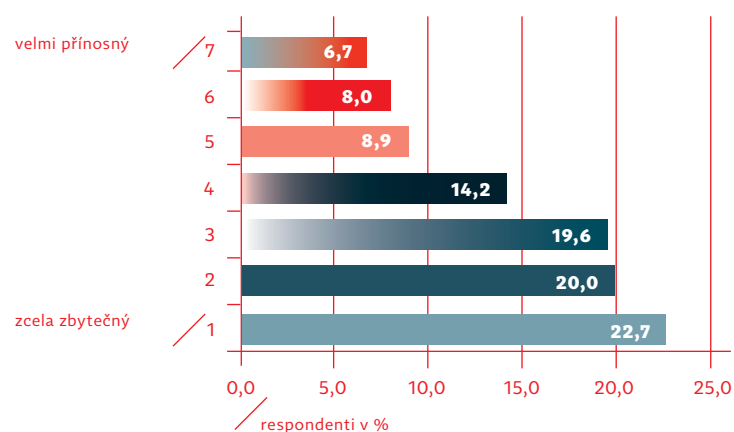
MEDIACE MEZI ODSOUZENÝMI A ZAMĚSTNANCI VS ČR

Posledním typem restorativního programu, na který jsme se v našem výzkumném šetření zaměřili, je mediace mezi odsouzeným a zaměstnancem věznice, a to v případě, kdy mezi nimi dojde ke konfliktní situaci. Projekty tohoto druhu vycházejí z myšlenky, že pokud s účastí obě strany souhlasí, může se i v tomto případě jednat o zajímavé a vhodné doplnění tradičních kázeňských prostředků.

Výsledky našeho dotazování ovšem naznačují, že většina pracovníků VS ČR by tento typ restorativních projektů do české praxe nezaváděla. Celkem 42,7 % vyjádřilo názor, že se jedná o zcela či téměř zbytečnou iniciativu (hodnoty 1 a 2 dané škály), opačného názoru (takový program by byl výrazně či velmi přínosný) bylo jen 14,7 % (viz Graf 16). Průměrná hodnota dosáhla pouze 3,17 (st. odchylka 1,837).

Graf 16

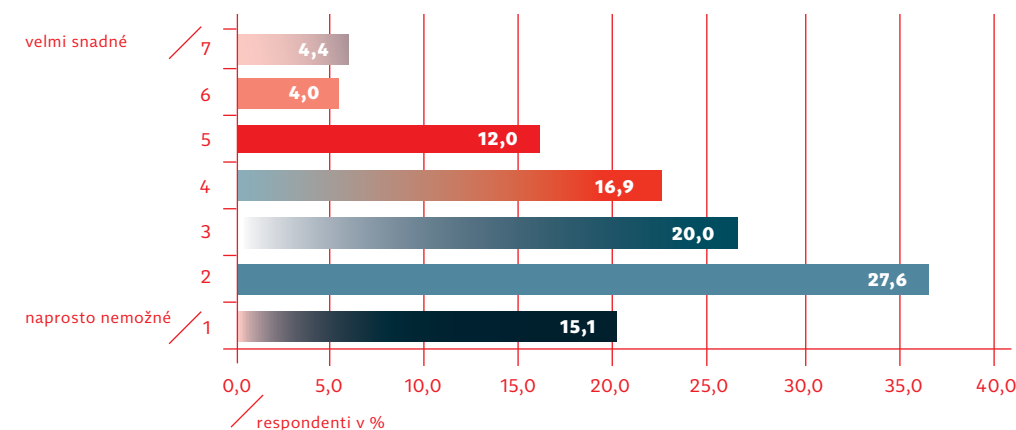
: Celkový přínos mediace mezi odsouzeným a zaměstnancem (N=225)

Zavedení možnosti řešit uvedeným způsobem konfliktní situace mezi odsouzenými a zaměstnanci by ve věznici, kde sami pracují, uvítala pouze čtvrtina dotázaných (23,6 %). Zájem by naopak nemělo 40,4 %, zbývajících část respondentů (36 %) se nedokázala jednoznačně rozhodnout. Pokud jde o případnou realizaci takového projektu v českém prostředí, výsledky naznačují, že většina pracovníků VS ČR by očekávala větší či menší překážky. Jak lze vyčíst z následujícího grafu, pouze necelá desetina vzorku (8,4 %) usoudila, že by se jednalo o snadnou záležitost, naproti tomu 42,7 % vidělo zavedení tohoto typu mediace jako zcela či téměř nemožné. Průměrná hodnota na příslušné škále činila 3,13 (st. odchylka 1,611).

GRAF 17

: Obtížnost realizace mediace mezi odsouzenými a zaměstnanci v našich podmínkách (N=225)

Spíše negativní pohled na možnost mediace mezi odsouzenými a zaměstnanci věznice se podle očekávání promítl také do **volných komentářů**. Nabídlo je celkem 29 respondentů, přičemž hned 13 z nich se zaměřilo na důvody, proč tento způsob řešení konfliktů nepovažují za vhodný. Nejčastěji se jednalo o argument, že vztah mezi pracovníkem VS ČR a osobou odsouzenou za trestnou činnost má svá specifika:

„Jedná se o specifické prostředí věznice, specifický vztah mezi personálem a odsouzeným - nesymetrický, ohrožující prostředí, vstup emocí kolegů, ostatních odsouzených, hledisko moci...“
(psycholog, 16 let praxe)

„Nepřijde mi vhodné, aby vězeň byl staven do stejné roviny jako zaměstnanec...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Tento program nedává smysl. Odsouzení a zaměstnanci nejsou na stejné rovině. Jedni vykonávají svoje zaměstnání, druzí trest. Nelze tyto roviny směšovat...“
(vychovatel, 5 let praxe)

„Ve formálním prostředí je třeba stejných řešení pro všechny, tedy stejné řešení - kázeňský postih, protože tento postup může umožnit i určitou korupci, či zvýhodnění, kdy někoho za nevhodné chování potrestáme, a u jiného bude mediace...“
(vychovatel, 18 let praxe)

„Vztahy mezi zaměstnanci a odsouzenými budou v případě vzniklého problému ještě problematičtější...“
(speciální pedagog, 22 let praxe)

„Mediaci mezi vězněnou osobou a zaměstnancem věznice považuji za nežádoucí...“
(ředitel věznice, 19 let praxe)

„Představa, že by například napadení personálu mělo být řešeno nějakou mediací, je idiotská...“
(psycholog, 22 let praxe)

„Úkoly zaměstnanců a příslušníků jsou diametrálně odlišné od plnění povinností odsouzených. Nesouhlasím s uvedeným využitím mediaci. Vůbec nesouhlasím s takovým způsobem nahrazení kázeňských trestů...“
(ředitel věznice, 23 let praxe)

„Odsouzený často nerespektuje uložený trest za arogantní chování vůči zaměstnanci...“
(vychovatel, 10 let praxe)

„Zaměstnanci a odsouzení jsou na naprosto odlišné straně...“
(vychovatel, 2,5 roku praxe)

„Domnívám se, že mediaci je velice důležitá, avšak co se týče vězeňského systému si dovoluji oponovat, že odsouzený by vůči zaměstnanci neměl mít právo mediaci, je to i v zákoně, že odsouzení uposlechnou příkazy a nařízení zaměstnance VS ČR...“
(sociální pracovník, 9 let praxe)

„Domnívám se, že tento typ programu by zaměstnanci nebyl přijat kladně...“
(sociální pracovník, 12 let praxe)

„Nedokážu si představit případy, ve kterých by se toto dalo realizovat, ani přínosy...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

Několik respondentů myšlenku tohoto typu mediaci principiálně neodmítlo, nicméně poukazovali na skutečnost, že pro realizaci takto zaměřeného restorativního programu by bylo nutné **vytvořit potřebné podmínky**, často i ve velmi komplexním smyslu:

„Musel by se změnit přístup a systém práce zaměstnanců vůči vězněným osobám. V současné době není mezi zaměstnanci oblíbené či obvyklé rovnocenné postavení s vězněnými osobami...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe)

„Myslím, že by to chtělo hodně velkou změnu v myšlení a přístupu jak vězněných osob, tak zaměstnanců...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Pro realizaci v našich podmínkách by bylo zapotřebí komplexní revitalizaci systému tak, aby se odborní zaměstnanci věnovali pouze odborné práci s odsouzenými. Chtěli bychom uplatnit tyto principy ze zemí, kde vězeňský systém funguje naprosto odlišně, jsou tam jiné podmínky a jiné finanční možnosti. Příkladem je Norsko, kde jsou aktivity pro odsouzené zajišťovány od externích organizací (výuka jazyků, počítačové gramotnosti atd.). Zde bychom rádi vzdělávali na profesionální úrovni, ale chtěli bychom to po vychovatelích, kteří zajišťují desítky jiných nejrůznějších dílčích úkolů a anglicky se učili sami. Za těchto okolností to nemůže efektivně fungovat...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

Potřebné změny viděli někteří také ve zcela konkrétních krocích, například ve vytvoření dostatečného „časového prostoru“ pro zaměstnance (vychovatel, 3,5 roku praxe) nebo v **zajištění vhodného mediátora** („profesionalita, zkušenost...“ – vychovatel, 3 roky praxe). Objevila se rovněž obava (sociální pracovník, 4 roky praxe), že ačkoli by realizace mediaci byla v zásadě možná, reálně jí brání „syndrom vyhoření u nemalého podílu zaměstnanců...“

Čtyři respondenti nevidí pro uskutečnění takto pojatého programu důvod, neboť současná praxe již podle jejich názoru nabízí **jiné a dostačující způsoby**, jak konfliktní situace ve věznicích řešit, nebo jim díky odborné kvalifikaci zaměstnanců závčas předcházet:

„Takovéto aktivity jistě v podmínkách vedoucích oddělení výkonu trestu již existují, například v rámci komunitního sezení ve specializovaných oddílech věznic...“
(speciální pedagog, 21 let praxe)

„Fundovaný zaměstnanec nemůže mít problém...“
(vychovatel, 17 let praxe)

„Odborní zaměstnanci jsou školeni na práci s odsouzenými a většinou s nimi nemají při každodenní práci žádné problémy...“
(vychovatel, 14 let praxe)

„Již to probíhá v běžné komunikaci mezi zaměstnanci a vězni...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 19 let praxe)

Jeden z dotázaných by považoval za důležité jasně vymezit, jakého **typu konfliktu** by se mediaci mohla týkat:

„Otázkou zůstává, zda ke konfliktní situaci dochází ztrátou profesionality zaměstnance věznice, či z důvodu porušení norem ze strany odsouzeného a nerespektování autority zaměstnance. Vždy je ale zcela jasně potřeba vymezit počátek vzniku konfliktní situace a způsobu, jak předejít opakování konfliktu do budoucna. Samozřejmě s důrazem na zachování práv a povinností jak zaměstnance, tak vězněné osoby...“
(*vychovatel, 8 let praxe*)

Dva respondenti by zavedení mediací mezi zaměstnanci a odsouzenými uvítali, a to jednak z důvodu zlepšení vzájemné komunikace („Bylo by přínosem pro efektivnější komunikaci personálu vůči odsouzeným osobám...“ – vychovatel, 21 let praxe), a jednak pro možnost „řízené konfrontace odsouzeného“ v okamžiku, kdy zaměstnance z něčeho „lživě obviňuje“
(*vychovatel, 23 let praxe*).

Poslední z dotázaných, kteří nám v této části dotazníku svěřili své osobní postřehy, pak pro změnu naznačil, že by v souvislosti s restorativní justicí bylo vhodné pozornost soustředit spíše na **systémové změny**, než jen na zavedení konkrétních programů:

„Za prioritní považuji, aby si pachatel uvědomil poškození, jaké způsobil oběti trestného činu. Vše ostatní je méně důležité, vedlejší. Současný stav je nevyhovující. Je zcela opačný, než jaký by měl být. Pracovníci věznice řeší jen práva obviněných a odsouzených. A pracují v takovém duchu, že oběti trestné činnosti ani neexistují, protože s těmi se nepotkávají, ty po nich nic nechťejí. Když o něco požádá vězeň, vždy se to řeší, ať již se mu vyhoví, či nevyhoví. Avšak hlas a zájmy poškozených nejsou ve věznici slyšet...“
(*psycholog, 5 let praxe*)

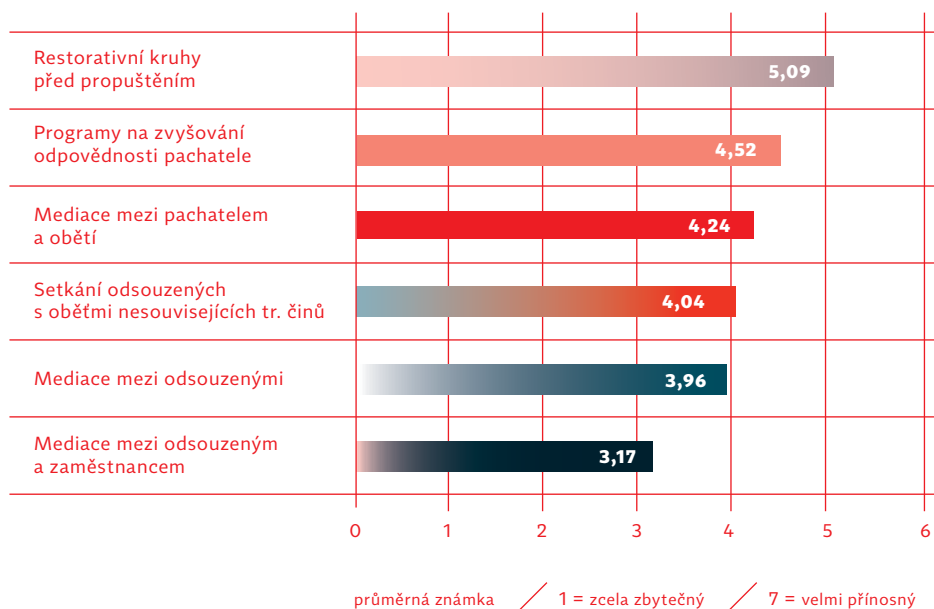
IX.

SROVNÁNÍ RESTORATIVNÍCH PROGRAMŮ PODLE JEJICH VNÍMANÉHO PŘÍNOSU A ZÁJMU O REALIZACI

Restorativní programy, jimž se naše šetření věnovalo, lze na základě získaných dat porovnat i mezi sebou, a to na základě názorů pracovníků VS ČR na jejich celkový přínos, obtížnost realizace i zájmu o případnou realizaci ve věznici, kde respondenti sami pracují. Prvně jmenované kritérium **přínosu programu** zohledňuje následující graf. Zobrazeny jsou v něm průměrné hodnoty na příslušné škále, kde stupeň jedna znamená, že program je podle pracovníka „zcela zbytečný“, zatímco stupeň 7 ho označoval za „velmi přínosný“ (vyšší hodnota tím pádem odpovídá lepšímu hodnocení programu). Sluší se upozornit, že u programů na zvyšování pocitu odpovědnosti za spáchaný skutek a programů založených na setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů jsou do průměrných hodnot promítnuty jak názory respondentů, kteří se s nimi již v praxi setkali (tedy s programy VIT a s Building Bridges, tak respondentů, kteří přímou zkušenost nemají).

GRAF 18

• Hodnocení programů podle vnímaného celkového přínosu (N=225)

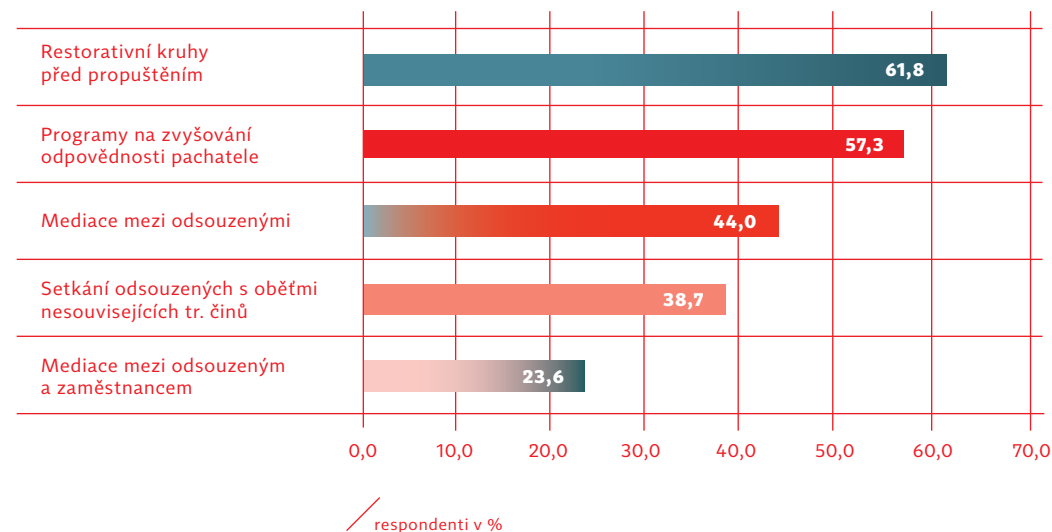
Z výsledků je patrné, že za jednoznačně nejslibnější považují pracovníci VS ČR **využití metody kruhu** v rámci přípravy odsouzeného na propuštění, zatímco na pomyslném opačném pólu najdeme program založený na možnosti řešit pomocí mediace konfliktní situace mezi odsouzeným a zaměstnancem. Rozdíl mezi těmito dvěma typy intervencí činil na předložené škále bezmála dva stupně (1,92).

Názory na **výchovný efekt**, které by program mohl na odsouzené mít, jsme zjišťovali pouze u programu na zvyšování odpovědnosti odsouzeného a u programu na setkání s oběťmi nesouvisejících trestných činů. Dosažená průměrná známka pro celý soubor (tedy pro respondenty se zkušeností s těmito programy i bez takové zkušenosti) činila u prvně jmenovaného typu 3,74 (st. odchylka 1,390), u druhého 3,61 (st. odchylka 1,349). Rozdíl je tedy jen nepatrný, přičemž v obou případech platí, že výchovný účinek by očekávala většina dotázaných u méně než poloviny účastníků (připomínáme, že hodnota 7 znamenala výchovný účinek u všech odsouzených, hodnota 1 u žádného z odsouzených).

Velkou vypovídací hodnotu o názorech pracovníků VS ČR na jednotlivé restorativní programy mají nepochybně odpovědi na otázku, zda by jejich realizaci uvítali ve **věznici, kde sami působí**. Následující graf vychází z procentuálního podílu respondentů, kteří v uvedeném smyslu reagovali kladně (o program by měli zájem). Oproti předchozímu grafu není zahrnuta mediace mezi pachatelem a obětí, neboť v tomto případě nebyl zájem respondenta v dotazníku zjišťován. Opět jsou zahrnuty názory všech respondentů, tedy bez ohledu na to, zda měli praktickou zkušenost s programem na zvyšování pocitu odpovědnosti či se setkáváním odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů.

GRAF 19

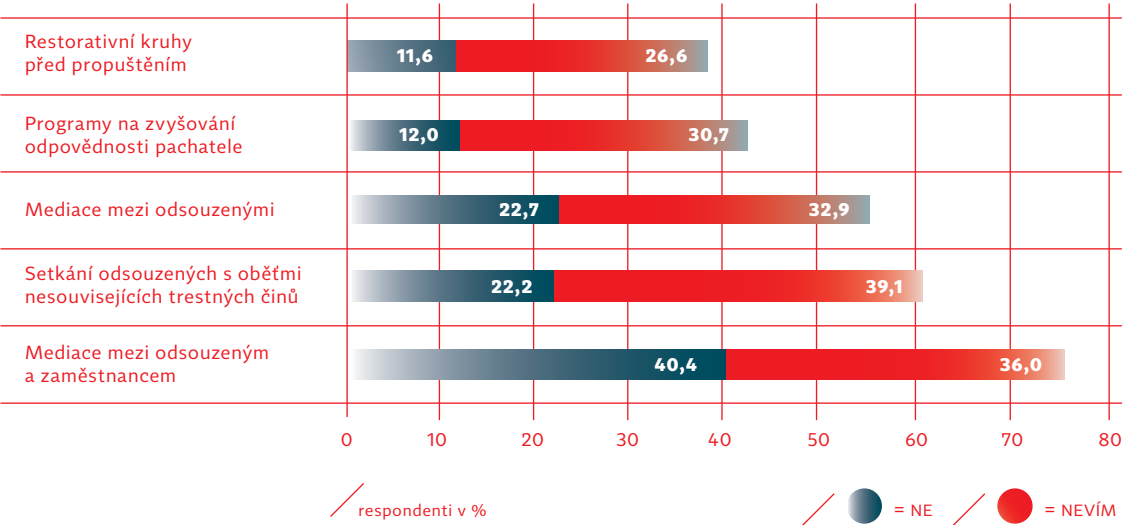
• Zájem o realizaci programu ve věznici, kde respondent působí (N=225)

Také v tomto případě se ukázalo, že z celkové komparace programů vycházejí nejlépe **restorativní kruhy** využívané při přípravě odsouzeného na propuštění, zatímco nejhůře možnost mediaci mezi odsouzeným a zaměstnancem. Kromě kruhů by více než polovina dotázaných (57,3 %) ve své věznici uvítala také program na zvyšování odpovědnosti pachatele, o zbývajících tři typy programů již jevílo zájem vždy méně než 50 % respondentů. Stojí však za připomenutí, že osobní zkušenost s programem může mít na názor pracovníka značný vliv. Jak bylo konstatováno výše, program na zvyšování odpovědnosti pachatele (VIT) by respondenti s přímou zkušeností uvítali v 83,8 % případů (bez zkušenosti pouze 45,9 %) a program založený na setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů (Building Bridges) ve 46,7 % případů (bez zkušenosti pouze 38,1 %). Stejně tak bychom při celkovém hodnocení výsledků neměli opomenout, že striktní odmítnutí programu bylo (kromě mediaci mezi odsouzeným a zaměstnancem) vždy méně časté než odpověď „nevím“ (viz následující graf). Lze předpokládat, že tato nerozhodnost relativně velké skupiny respondentů pramenila především z nedostatku podrobnějších informací o jednotlivých programech či o podmínkách jejich realizace.

GRAF 20

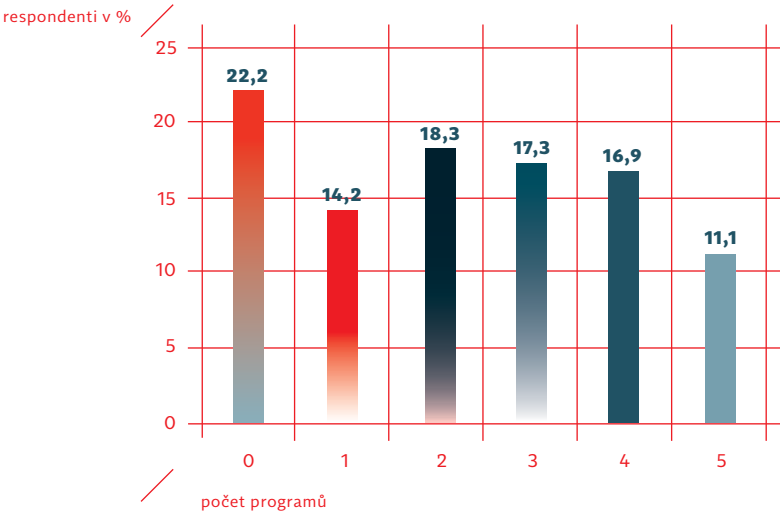
• **Poměr odmítavých a nerozhodných odpovědí na otázku realizace restorativních opatření na pracovišti respondenta**

Postoje či názory pracovníků na možnosti uplatňování restorativní justice v českých věznicích lze posoudit také z hlediska **celkového počtu programů**, o jejichž případnou realizaci projevíli zájem. Takto vytvořená souhrnná proměnná mohla nabývat hodnot od 0 (respondent u všech pěti výše zmíněných programů zvolil odpověď „neměl bych zájem o realizaci v naší věznici“ nebo „nevím“) do 5 (u všech pěti programů zvolil odpověď „měl bych zájem o realizaci v naší věznici“). Její rozložení v celém výzkumném souboru zobrazuje následující graf.

Graf 21

• **Počet programů, o jejichž realizaci by měl respondent zájem (N=225)**

Vyšlo najevo, že zhruba desetina dotázaných (11,1 %) by měla zájem o všech pět restorativních programů, naopak více než pětina (22,2 %) by na svém pracovišti neuvítala žádný z nich. V průměru by uvítali zhruba dva programy (celkový průměr 2,26; st. odchylka 1,681). Stojí za zmínku, že respondenti se ve svých názorech lišili podle pracovní pozice i podle počtu let, po něž působí v oblasti vězeňství (délka praxe na dané pozici statisticky významnou roli nehrála). Tyto údaje prezentuje následující tabulka, vycházející z průměrných hodnot pro jednotlivé kategorie.

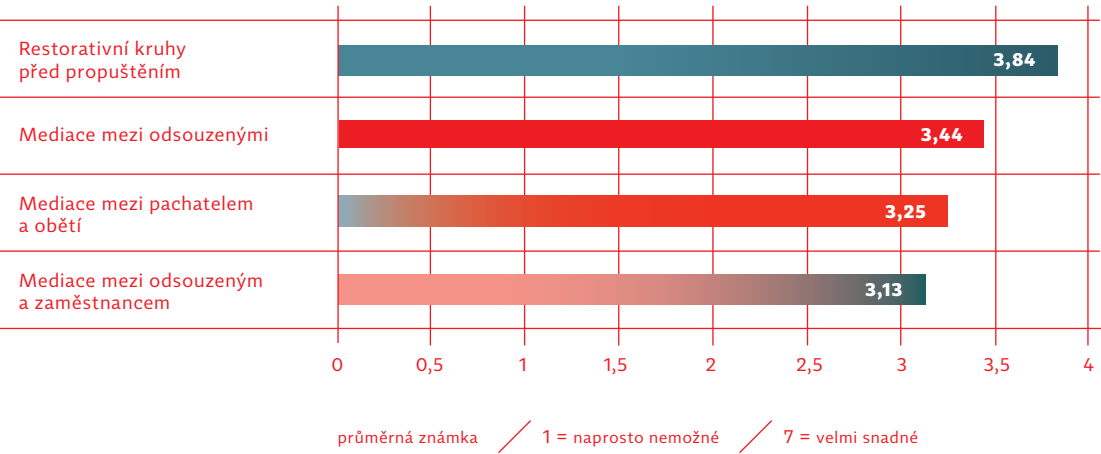
TABULKA 7
: Počet programů podle pracovní pozice
a délky praxe ve vězeňství

		Průměr	St. odchylka
Pracovní pozice	ředitel	3,00	1,054
	vedoucí oddělení výkonu trestu	1,81	1,533
	vychovatel	2,37	1,738
	psycholog	2,85	1,642
	sociální pracovník	1,76	1,588
	speciální pedagog	2,30	1,764
Délka praxe v oblasti vězeňství	do 1 roku	2,88	1,708
	od 1 roku do 5 let	2,37	1,638
	od 5 do 9 let	3,06	1,879
	9 a více let	2,26	1,681

Pokud jde o pracovní pozici, výrazně odlišný přístup projevili **ředitelé věznic**, kteří by v průměru ocenili tři programy z nabízených pěti. Nejmenší zájem byl naopak mezi vedoucími oddělení výkonu trestu a také mezi sociálními pracovníky, přičemž průměrná hodnota u těchto dvou skupin respondentů byla nižší než 2. Vztah délky praxe a zájmu o programy se sice ani tentokrát nejeví jako lineární (tedy ve smyslu většího či menšího zájmu s přibývajícím počtem let), nicméně stojí za pozornost, že vůbec nejnižší průměrné hodnoty bylo dosaženo u nejzkušenějších pracovníků (2,26), zatímco nejvyšší u respondentů, kteří ve vězeňství působí 5-9 let (3,06).

Programy můžeme porovnat také podle toho, jak respondenti vnímali **obtížnost jejich případné realizace** v našich podmínkách. Tyto názory byly zjišťovány u celkem čtyř programů (viz výše). Jak dokládá Graf 21, nejnadhěji by podle oslovených pracovníků VS ČR mohly do českého vězeňského systému proniknout restorativní kruhy užívané v rámci přípravy odsouzeného na propuštění. Nejsložitější by naopak byla cesta k realizaci mediace mezi odsouzeným a zaměstnancem. Celkově je bohužel nutno konstatovat, že české vězeňské prostředí není podle většiny dotázaných na rozvoj restorativních přístupů náležitě připraveno. U všech opatření, kde jsme příslušnou otázku položili, totiž v průměru volili hodnotu nižší než 4, což v zásadě znamená, že případnou realizaci daného typu programu považují spíše za složitou či komplikovanou.

Graf 22
: Obtížnost realizace jednotlivých opatření
v našich podmínkách (N=225)

Restorativní justice nabízí specifický pohled na trestný čin i na možnosti jeho řešení. Je nutno připustit, že důraz na osobní rovinu a zapojení přímých účastníků může část populace vnímat jako nevhodný či nemístný. I mezi pracovníky VS ČR se v rámci našeho dotazníkového šetření ukázalo, že zhruba desetina z nich se základními principy restorativní justice v zásadě nesouhlasí (viz výše). Tento obecný postoj podle očekávání promluvil i do názorů na jednotlivé typy programů. Dokládá to Tabulka 7, která zobrazuje hodnoty Spearmanova korelačního koeficientu, a to pro vztah mezi odpověďmi na přínos a výchovný efekt jednotlivých opatření na straně jedné, a celkovým souhlasem respondenta se základními principy restorativní justice na straně druhé. Zahrnut je také celkový počet programů, jejichž realizaci by respondent na svém pracovišti uvítal. Získané hodnoty hovoří sice ve většině případů pouze o středně silném korelačním vztahu, avšak u všech programů platilo, že byl v očekávaném směru (tedy čím větší podpora základních principů restorativní justice, tím optimističtější pohled na přínos i výchovný efekt jednotlivých opatření).

Tabulka 8
: Souvislost mezi celkovým postojem k RJ a názory na jednotlivé programy

Hodnocení programů	Spearmanův koeficient
Celkový přínos programu na zvyšování pocitu odpovědnosti	0,509**
Výchovný efekt programu na zvyšování pocitu odpovědnosti	0,367**
Celkový přínos programů na setkání s oběťmi nesouvisejících TČ	0,411**
Výchovný efekt programů na setkání s oběťmi nesouvisejících TČ	0,249**
Celkový přínos mediace mezi pachatelem a obětí	0,512**
Celkový přínos mediace mezi odsouzenými	0,358**
Celkový přínos restorativních kruhů při propuštění	0,422**
Celkový přínos mediace mezi odsouzenými a zaměstnanci	0,195**
Počet programů, o jejichž realizaci by měl respondent zájem	0,383**

** p<0,01

33 Pro základní přehled výzkumů na toto téma viz u nás např. Tomášek, J. a kol.: Probační a její efektivita pohledem pachatelů, veřejnosti a médií. Praha: IKSP, 2019.

Z kriminologických výzkumů je známo, že podpora různých alternativních přístupů a opatření závisí mimo jiné i na množství informací, které o nich má jedinec k dispozici. Jinými slovy řečeno, čím konkrétnější je představa o jejich podstatě a o podmínkách jejich výkonu, tím pravděpodobněji se budou jevit jako vhodné či žádoucí způsoby zacházení s pachateli trestných činů³³. Naše data naznačují podobnou souvislost, což dokumentuje následující tabulka. Odpovědi na přínos či výchovný efekt jednotlivých programů jsou v ní zobrazeny formou hodnot Spearmanova korelačního koeficientu, a to ve vztahu k míře informovanosti o restorativní justici, kterou respondent pociťoval před naším dotazníkovým šetřením (připomínáme, že hodnota 1 znamenala, že neměl žádné informace, hodnota 7 vyjadřovala skutečnost, že byl s konceptem restorativní justice dokonale obeznámen). Ačkoli zjištěné hodnoty koeficientu opět svědčí spíše o středně silném nebo dokonce slabším vztahu, rozhodně má podle našeho názoru smysl věnovat těmto zjištěním pozornost. Připomeneme-li totiž i vysoký podíl odpovědí „nevím“ na otázky spojené se zavedením jednotlivých programů do věznice, kde respondent pracuje, jeví se snahy o větší osvětu a informovanost o restorativní justici mezi pracovníky VS ČR jako jedna ze zásadních podmínek jejího dalšího rozvoje v podmínkách českého vězeňství.

Tabulka 9
: Souvislost mezi obecnou informovaností o RJ a názory na jednotlivé programy

Hodnocení programů	Spearmanův koeficient
Celkový přínos programu na zvyšování pocitu odpovědnosti	0,361*
Výchovný efekt programu na zvyšování pocitu odpovědnosti	0,384**
Celkový přínos programů na setkání s oběťmi nesouvisejících TČ	0,329**
Výchovný efekt programů na setkání s oběťmi nesouvisejících TČ	0,292**
Celkový přínos mediace mezi pachatelem a obětí	0,267**
Celkový přínos mediace mezi odsouzenými	0,293*
Celkový přínos restorativních kruhů při propuštění	0,236**
Celkový přínos mediace mezi odsouzenými a zaměstnanci	0,291**
Počet programů, o jejichž realizaci by měl respondent zájem	0,231**

* p<0,01; ** p<0,01

X.

NÁVRHY A PODNĚTY PRACOVNÍKŮ VS ČR K DALŠÍMU ROZVOJI RESTORATIVNÍ JUSTICE

Závěrečná část dotazníku obsahovala tři otevřené otázky, v nichž respondenti dostali prostor pro vyjádření vlastních připomínek či podnětů. V první z nich jsme je vyzvali, aby nám popsali **další cesty, jak lze podle jejich názoru rozvíjet principy restorativní justice v českých věznicích**. Alespoň stručnou odpověď nabídlo 82 dotázaných, tedy více než třetina výzkumného vzorku.

Hned několik pracovníků vyjádřilo přesvědčení, že základní principy restorativní justice, související se zdůrazněním odpovědností pachatele vůči oběti i celé společnosti, by se měly stát jedním z **ústředních motivů práce s odsouzenými**:

„Z mého pohledu je velmi důležité, aby odsouzený viděl důsledek svého trestného činu, a to nejen na primární, ale zejména na sekundární oběti. I „obyčejný zloděj“ - v našem případě opakovaně páchaný trestný čin, musí vidět důsledek trestného činu v plné souvislosti. Nemluvě o jiných trestných činech...“
(sociální pracovník, 2 roky praxe)

„Nejdůležitější je vlastní uvědomění trestného činu, že to byla chyba, za kterou je odsouzený ve výkonu trestu, bohužel se tak neděje...“
(vychovatel, 2 roky praxe)

„Přístup k poškozenému, aktivní náhrada škody a způsobené újmy by měla být nepřekonatelnou podmínkou pro lepší prostupnou skupinu vnitřní diferenciaci, podmíněné propuštění...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 19 let praxe)

„Intenzivní práce s trestnou činností. Někdy mám pocit, že s nástupem do výkonu trestu odsouzení získají pocit, že už dostali trest, a tím celá věc končí. Neuvedomují si následky své trestné činnosti, hodnotí trestnou činnost druhých, ale na sebe nahlíží jako na neprávem odsouzené, neumí se vcítit do oběti...“
(speciální pedagog, 13 let praxe)

„Mluvit o obětech trestných činů se všemi odsouzenými v obecné rovině, aby měli tuto problematiku v povědomí a přijali náhled na svoji trestnou činnost...“
(speciální pedagog, 19 let praxe)

„Realizovat ve věznici minimálně zkrácenou verzi programu VIT - Dopady trestné činnosti a co já s tím? Zvyšovat tak u odsouzených povědomí o potřebě zvýšení jejich odpovědnosti vůči obětem i ke společnosti, k žádoucímu řešení následků jejich trestné činnosti...“
(speciální pedagog, 16 let praxe)

„Více aktivit, kde si odsouzený uvědomí dopad své spáchané trestné činnosti na společnost...“
(vychovatel, 5 let praxe)

„Principy restorativní justice by měly být zahrnuty do zákona o výkonu trestu, a to jako jedna z možností při řešení konfliktních situací...“
(sociální pracovník, 26 let praxe)

„Poskytnutí větší podpory odsouzeným, dát věci do pořádku...“
(sociální pracovník, 12 let praxe)

„Vést odsouzené k náhradě škody prací pro společnost bez nároku na jinou odměnu...“
(psycholog, 11 let praxe)

„Věnovat se hledání funkčních řešení v případě zájmu obou stran o zjednání nápravy...“
(vychovatel, 8 let praxe)

„Obecně se mi zdá, že je nevyvážený zájem o pachatele oproti oběti trestné činnosti...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 18 let praxe)

Někteří využili daný prostor k vyjádření **souhlasu s uvedenými principy** či osobního zájmu se na jejich uplatňování v praxi přímo podílet:

„Hledání cest k rozvíjení principů restorativní justice v našich věznicích vítám, a jsem tomu nakloněna...“
(vychovatel, 20 let praxe)

„Za sebe mohu sdělit, že jsem přístupná zavedení jakéhokoliv projektu anebo programu ve věznici. U odsouzených bude vždy zájem, pracovat s vlastní situací odsouzení chtějí...“
(sociální pracovník, 16 let praxe)

„Pracuji ve věznici třetím rokem, vnímám vliv restorativní justice a snažím se ho podporovat, další možnosti zatím nevidím...“
(psycholog, 2 roky praxe)

„Je to jedna z cest, která má smysl...“
(speciální pedagog, 13 let praxe)

Našli se však i pracovníci, kteří stejný pohled nesdílají. Část z nich dokonce základní principy či myšlenky restorativní justice odmítá:

„Restorativní justice je jedna ze slepých uliček tzv. prožitkové výchovy. Mnohem smysluplnější při tvorbě osobnosti, respektive změn v chování, je vzdělávání, vysvětlování a vytvoření striktních mantinelů vzorců chování a jejich důsledné dodržování, a úprava hodnotového žebříčku odsouzených...“
(vychovatel, 5 let praxe)

„Nejsou žádné cesty k rozvíjení principů restorativní justice ve věznicích, neboť sama idea restorativní justice je iluzorní, scestná, iracionální...“
(psycholog, 22 let praxe)

Někteří zastávají názor, že restorativní postupy sice v obecné rovině smysl mají, ale patří spíše do **oblasti alternativních trestů a odklonů** než do věznic:

„Myslím si, že tato činnost by měla být součástí spíše podmíněných a alternativních trestů, tedy ještě před tím, než pachatel skončí ve vězení...“
(speciální pedagog, 10 let praxe)

„Odklony řešit zejména před samotným výkonem trestu...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

„Mám za to, že výše uvedené programy jsou dostatečné pro VS ČR, větší podíl restorativní justice by měla nést PMS v rámci alternativních trestů...“
(speciální pedagog, 26 let praxe)

„Domnívám se, že je toto nutné rozvíjet ještě před tím, než se odsouzený dostane do výkonu trestu odnětí svobody...“
(sociální pracovník, 9 let praxe)

Poměrně často vyznívaly komentáře v tom smyslu, že hledání **dalších cest** pro rozvoj restorativních principů je zbytečné, neboť by plně postačila již opatření či programy, které popsal náš dotazník:

„Ty podněty, které zazněly v dotazníku, jsou dle mého názoru dostačující. Pokud má potřebu odsouzený se s následky (za svou trestnou činnost) nějakým způsobem vyrovnat, ať tak učiní z vlastní vůle a přesvědčení. Není důvod odsouzené k čemukoliv přesvědčovat. On přesně ví, komu a jak ublížil, respektive co svým jednáním způsobil sobě a svému okolí...“
(vychovatel, 20 let praxe)

„Výše uvedené principy jsou plně dostačující a všezahrnující...“
(ředitel věznice, 27 let praxe)

„Myslím, že pokud by se povedlo naplnit výše uvedené programy alespoň z poloviny, byl by to velký úspěch a nebylo by nutné hledat něco dalšího...“
(sociální pracovník, 29 let praxe)

Restorativní přístup je podle některých respondentů možné více využívat i v programech, které **již ve věznicích probíhají**:

„Například v rámci programu 3Z, kdy je možné také hovořit o dopadech trestné činnosti a o obětech, dále ve specializovaných oddílech, kdy se také probírá téma trestné činnosti, souvislosti s užíváním, důsledky atd. Možnost je také při individuálních sezeních s psychology, práce s vinou, práce s PDP, možností je dle mého názoru hodně, vždy záleží také na osobním nastavení personálu a také odsouzených...“
(psycholog, 16 let praxe)

Upozorňováno bylo také na potřebu **vyhodnocovat účinnost** stávajících opatření, přičemž programy, které se projeví jako efektivní, by respondenti doporučili plně standardizovat:

„Zapojení odsouzených do smysluplných vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit vedených v duchu restorativní justice. Vyhodnocování programů zacházení za účasti odsouzeného a odborného personálu pracujícího s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody a následná revize působení na odsouzeného...“
(speciální pedagog, 14 let praxe)

„Myslím, že hlavní v současné době je ověřit stávající programy a případně je rozšířit do dalších věznic...“
(psycholog, 7 let praxe)

„Standardizovat programy...“
(psycholog, 2 roky praxe)

Někteří pracovníci na druhou stranu varovali před **přetížením vězeňské služby**, pokud by nových projektů bylo příliš („Myslím, že zavedení dosavadních restorativních principů do všech věznic by bylo prozatím dostatečné. V současné době si díky administrativní zátěži neumím představit rozvíjení dalších takto koncipovaných aktivit...“ – vedoucí oddělení výkonu trestu, 22 let praxe), nebo pokud by jejich kvantita převážila nad kvalitou („Je lepší mít méně a kvalitní programy...“ – psycholog, 6 let praxe).

Stejně jako v předchozích částech dotazníku, i zde několik pracovníků upozornilo, že má-li určitý program či opatření skutečně fungovat, musí pro to být vytvořeny **vhodné podmínky**. Také toto téma přitom bylo nejednou spojeno s obavami, že zaměstnanci VS ČR čelí již nyní neúměrnému pracovnímu zatížení:

„Je potřeba tyto cesty řešit globálně, koncepčně s dalším zajištění adekvátních zaměstnanců, a ne přetěžováním stávajících, kteří pak v důsledku toho odcházejí. Kompetentní zaměstnance s potřebnými dovednostmi pak věznice hledají velice obtížně...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 11 let praxe)

„Nejprve je nutné připravit pro takové programy vhodné podmínky (poskytnout více informací o připravovaných programech, proškolit personál v dané oblasti, zaměřit se na zjednodušení administrativy a poskytnout personálu čas na praktickou práci s vězni namísto navyšování evidence)...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 15 let praxe)

„Specializace zaměstnance na danou problematiku a pouze na celkový omezený počet klientů...“
(sociální pracovník, 18 let praxe)

„Na tuto práci nejsou ve věznicích pracovní kapacity...“
(speciální pedagog, 9 let praxe)

„Pokud ubude přebujelá administrativa a přehlčení dalšími projekty... K realizaci projektu je nezbytné navýšení počtů zaměstnanců, neboť vězněné osoby jdou cestou písemného zatěžování a upozorňování na různé státní instituce ve stejné věci i několikrát, což vede k rozsáhlým slohovým pracím a administrativní přetíženosti zaměstnanců. Neplní se pak řádně a odpovědně základní úkoly. Nevidím v současné době cestu ven...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe)

„Řešil bych základní věci, jako například personální situaci a mzdy zaměstnanců...“
(vychovatel, 4 roky praxe)

„Musela by se změnit legislativa a podmínky ve výkonu trestu odnětí svobody...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 21 let praxe)

„Muselo by se změnit myšlení lidí ve vězeňství a financování státní správy...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 12 let praxe)

„V současném vězeňství těžko. Nemáme kde vězně důstojně ubytovat, přílišný akcent na pracovní zařazení, není prostor pro odbornou práci...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Bude to dlouhodobý proces s nejasným výsledkem...“
(vychovatel, 25 let praxe)

Rozvíjet by se podle jednoho z respondentů měly pouze programy, u nichž si můžeme být jistí jejich efektivitou, a to i z hlediska **ekonomických nákladů** a potřebné **podpory veřejnosti**:

„Je třeba posoudit, zda li se nejedná jen o vytváření dalších teplých míst pro kohosi... Jinými slovy, je potřeba vyhotovit nezávislou studii o možných přínosech, dopadech. Rovněž by byl asi zajímavý názor daňových poplatníků, po jejich seznámení s tím, kolik vše bude stát...“
(vychovatel, 2 roky praxe)

Část respondentů se domnívá, že restorativní justici je mezi pracovníky Vězeňské služby nutné více propagovat, a to zejména formou **odborného vzdělání**:

„Základní problém v zavádění programů restorativní justice vidím v neznalosti této věci v širokém spektru zaměstnanců VS ČR a důležitosti práce s odsouzenými všeobecně. Proto si myslím, že i to by se asi mělo ošetřit - udělat osvětu zaměstnanců ohledně důležitosti těchto programů...“
(vychovatel, 8 let praxe)

„Aktivní propagací – vysvětlování...“
(speciální pedagog, 25 let praxe)

„Především o restorativní justici hovořit, dostávat ji do povědomí všech zaměstnanců VS ČR...“
(speciální pedagog, 8 let praxe)

„Možná by nebylo od věci zapojit všechny zaměstnance v přímém kontaktu s odsouzenými do vzdělávání v oblasti komunikačních a mediačních technik...“
(sociální pracovník, 4 roky praxe)

„Úzce spolupracovat s PMS a s organizacemi, které se problematikou seriózně zabývají...“
(vychovatel, 27 let praxe)

Těmto postřehům odpovídá skutečnost, že hned několik pracovníků i v této části dotazníku upřímně přiznalo, že o restorativní justici nemají dostatek informací, nebo je to pro ně dokonce zcela „nová věc...“ (vychovatel, 17 let praxe). Voláno bylo také po přímých zkušenostech z praxe, které by respondentům umožnily kriticky posoudit, jaké možnosti se pro práci s odsouzenými nabízejí.

Náležitá pozornost by podle řady respondentů měla být věnována otázkám spojeným s přechodem odsouzeného z věznice zpět do běžného života, tedy oblasti **postpenitenciární péče**:

„Uvítali bychom nějaký standardizovaný program, zejména v oblasti přípravy na propuštění s přesahem po propuštění a ve spolupráci například s PMS...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„V rámci výstupních programů zacházení (6 měsíců před koncem trestu) možnost adaptace na realitu mimo vězení, změny na svobodě...“
(vychovatel, 3,5 roku praxe)

„Nejdůležitější je zajistit odsouzeným zázemí po propuštění, tj. bydlení a práci...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 15 let praxe)

„Z pohledu sociálního pracovníka je nejdůležitější součástí reintegrace odsouzeného do společnosti spolupráce s rodinou. Problém nastává u odsouzených, kteří se nemají kam vrátit z důvodu špatné rodinné situace nebo neexistující rodiny. Pro reintegraci takových odsouzených by bylo dobré spolupracovat s organizacemi, které poskytují ubytování a zaměstnání, aby si odsouzený mohl do začátku vydělat nějaké peníze. Organizace by ale měla pomoci i s navázáním vztahů mezi odsouzeným a komunitou. Podobná instituce je Probační dům, ale instituce by se měla rozšířit do více míst v republice, minimálně do každého kraje, aby odsouzený po zkušební době opět neopustil svoji práci a okolí...“
(sociální pracovník, 1 rok praxe)

„Více s odsouzenými pracovat v případě konce výkonu trestu odnětí svobody - dluhy, bydlení, zaměstnání, kontakt s rodinou...“
(vychovatel, 2 roky praxe)

„Prohlubovat činnosti, které vedou odsouzené k řešení otázky zejména návratu do společnosti, dluhové poradenství, pracovní zařazení apod. ...“
(ředitel věznice, 23 let praxe)

„Schází péče po výkonu trestu...“
(vychovatel, 14 let praxe)

V několika případech se objevily zcela **konkrétní náměty pro praxi**. Jeden z respondentů (ředitel věznice, 22 let praxe) například doporučil „rozvíjet restorativní justici u obviněných ve výkonu vazby“, další by se zaměřil na možnost u prvotrestaných odsouzených uskutečnit „sebeobslužný program“ (vychovatel, 18 let praxe). Připomínán byl také projekt Křehká šance (sociální pracovník, 29 let praxe) a objevil se rovněž návrh na využívání „komunikace pomocí technologie typu Skype“ (vedoucí

oddělení výkonu trestu, 6 let praxe). Někteří vidí slibnou cestu pro práci s odsouzenými v oblasti terapie („Rozšíření terapeutických programů ve věznicích a rozšířit jejich náplň o tyto principy, pokud tomu tak není...“ – vychovatel, 6 let praxe), jiní spíše v jejich zapojení do pracovních aktivit („Prvotním cílem by mělo být zaměření na pracovní činnosti. To je dle mého názoru jediná možná výchovná metoda...“ – vychovatel, 3 roky praxe), ve spolupráci s rodinou odsouzeného, v rodinném poradenství nebo v opatření spočívajícím v přerušení výkonu trestu, kdy si „odsouzení vyzkoušejí pomalu se vracet k rodině a civilnímu životu...“ (psycholog, 4 roky praxe). Znovu jsme se mohli setkat také s připomínkou, že jakékoli snahy o změny v zacházení s odsouzenými aktuálně komplikuje pandemická situace v České republice (speciální pedagog, 21 let praxe).

Jeden z respondentů se zaměřil na pachatele, u nichž nelze z důvodu nemožného kontaktu s obětí využít klasické restorativní postupy typu mediace:

„Rozvíjet možnosti nápravy vůči společnosti, pokud nejsou přímé oběti, a nebo není možný kontakt mezi pachatelem a obětí. Například služby pro město, ve kterém věznice sídlí. S cílem zmírnit stigmatizaci a podpořit zapojení do společnosti prostřednictvím realizovatelných služeb...“
(vychovatel, 21 let praxe)

Zajímavý byl také námět vycházející z myšlenek projektů typu **Bulding Bridges**:

„Osobně bych to viděl na hromadnou besedu dobrovolníků s vězněnými osobami, a je možné, že toto sezení by v některých jedincích mohlo pohnout svědomím. Ti by pak mohli pocítit potřebu napravit svůj čin...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 16 let praxe)

Jako poslední výrok z této části našeho šetření můžeme uvést slova respondenta, který se nad možnostmi práce s odsouzenými ve věznici zamýšlel z pohledu **zkušeností s psychiatrickými pacienty** (z důvodu zachování anonymity neuvádíme název příslušné léčebny):

„Vězni pracovníkům věznice podávají takové informace, jaké chtějí. Neslyšíme tedy pohled jejich rodičů, partnerek, dětí. V psychiatrické nemocnici XY pacienti nechávají svoje příbuzné napsat a vyjádřit se k tomu, jak se před léčbou chovali. Informace o maladaptivním jednání pacienta popsaná příbuznými pacienta je dále veřejně, před celou komunitou probírána. To pacientům závislým na drogách a alkoholu komplikuje snahy házet vinu na druhé a popírat a bagatelizovat problémy...“
(psycholog, 5 let praxe)

Druhá z otevřených otázek v závěru dotazníku měla respondenty přimět k zamyšlení, **co konkrétně by oni sami mohli a také chtěli udělat pro rozvoj restorativní justice**, a to z jejich profesní, ale i osobní pozice. Na tuto výzvu reagovala téměř polovina dotázaných (45 %), byť se v mnoha případech jednalo pouze o velmi stručné odpovědi.

Skupinou, na níž je v této souvislosti vhodné zaměřit speciální pozornost, jsou nepochybně **ředitelé věznic**, neboť právě oni mají díky svému postavení možnost podílet se na rozvoji restorativní justice v našich věznicích v míře vyšší než respondenti na pozicích ostatních. Odpověď jsme získali od šesti z nich (z celkových deseti, kteří se našeho šetření účastnili). Je potěšující, že se vždy nesla v duchu podpory restorativních principů:

„Motivovat zaměstnance věznice k pochopení, přijetí a podpoře principů restorativní justice...“
(ředitel věznice, 27 let praxe)

„Vzdělávání zaměstnanců věznice, realizace programů pro odsouzené...“
(ředitel věznice, 21 let praxe)

„Motivovat zaměstnance a vytvořit vhodné podmínky - zázemí...“
(ředitel věznice, 19 let praxe)

„Podporuji zaměstnance v jejich iniciativě, kterou v této oblasti chtějí realizovat nebo již realizují. Vytvářet pracovní podmínky a mít možnost kvalitního ohodnocení za dobře odváděný pracovní výkon nebo výkon služby...“
(ředitel věznice, 23 let praxe)

„Ze své pozice se snažím o co nejvyšší zaměstnanost vězňených osob, vytvářím podmínky vlastní vstřícností pro jakoukoliv pomoc vězňeným osobám tak, aby mohly vést řádný život po propuštění na svobodu...“
(ředitel věznice, 35 let praxe)

„Snažil bych se motivovat personál věznice a vytvořit pro projekt nebo program vhodné prostorové a personální podmínky...“
(ředitel věznice, 30 let praxe)

Nikdo z ředitelů se tak k možnosti osobního zapojení nepostavil negativně. Mezi ostatními respondenty se již takové případy našly, a to relativně často (celkem 26 dotázaných). Někdy se jednalo pouze o stručné vyslovení nesouhlasu („Nic...“ – vychovatel, 22 let praxe; „Nebudu činit žádné kroky...“ – speciální pedagog, 13 let praxe), většinou ale pracovník důvody svého odmítavého postoje vysvětlil, nebo alespoň naznačil. Šlo tak například o **velké pracovní vytížení**, které znemožňuje aktivitu v nových projektech („Jsem rád, že stihnu svou práci...“ – sociální pracovník, 18 let praxe; „Jsem vytížen jinými úkoly...“ – speciální pedagog, 6 let praxe; „Mám dostatek práce se základními činnostmi...“ – vychovatel,

4 roky praxe), nebo o pocit, že **pracovní pozice**, v jaké respondent působí, větší míru angažovanosti neumožňuje („Nemohu nic, jsem pouze vychovatel...“ – vychovatel, 6 let praxe; „Pozice vychovatele má velmi omezené možnosti pracovat pro rozvoj restorativní justice...“ – vychovatel, 5 let praxe; „Vychovatel je úředník a nemá možnost nijak působit a vychovávat“ – vychovatel, 16 let praxe; „Asi těžko, když o všem rozhoduje vedení...“ – vychovatel, 14 let praxe; „V rámci své pozice nemohu udělat nic...“ – vychovatel, 9 let praxe). Tři respondenti pak viděli překážku na úrovni **celého systému práce s odsouzenými**:

„Nevěřím v efektivitu takového přístupu v souvislosti s kulturním prostředím v ČR a v našich věznicích. Jediné, kde by mohl být přínos, vidím u setkávání s oběťmi, případně pozůstalými, u závažných trestných činů...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 3 roky praxe)

„Pokud se nic nezmění systémově, tak nebudu iniciativní. Zatížil bych jen personál...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe)

„Z mé pracovní pozice jsem skeptický k výraznějším změnám v nastaveném systému českého vězeňství a pohledu na vinu a trest. Nastavený systém je na tyto změny zcela imunní...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 12 let praxe)

Dva pracovníci neskrývali, že jim koncept restorativní justice či některé její zastánci nejsou blízcí („O funkčnosti tohoto přístupu pochybuji...“ – psycholog, 1 rok praxe; „Nic! Nejsem naivní sluníčkář...“ – psycholog, 22 let praxe), jiný o tomto přístupu k řešení trestné činnosti sice pochybuje, avšak v případě hodnověrných důkazů o jeho účinnosti je připraven svůj postoj změnit („Popravdě, nejsem přesvědčen o přínosu restorativní justice a vnímám to jen jako další černou díru na peníze občanů. Pakliže bude na základě nestranné odborné studie doloženo, že výše uvedené má pozitivní význam, rád budu i nadále poctivě pracovat a svými vědomostmi, znalostmi a zkušenostmi při práci s lidmi ve výše uvedeném pomáhat a přispívat...“ – vychovatel, 2 roky praxe). Objevil se také názor, že „restorativních principů je ve věznicích dostatek...“ (vedoucí oddělení výkonu trestu, 25 let praxe), stejně jako komentář, že pro vyslovení vlastního námětu má dotýčný o restorativních programech zatím jen **málo informací** (sociální pracovník, 19 let praxe).

V odpovědích, v nichž se respondent k možnosti osobního zapojení do rozvoje restorativní justice stavěl kladně, bylo často zastoupeno téma **vzdělávání či šíření informací**. V určité formě ho zmínilo celkem 20 dotázaných. Někteří z nich se přitom zaměřili na možnost svého vlastního profesního růstu:

„Zúčastnit se mediátorského kurzu...“
(sociální pracovník, 24 let praxe)

„Chtěla bych být proškolená v programu VIT a realizovat ho v naší věznici...“
(*vychovatel, 20 let praxe*)

„Tak určitě bych se nejdříve chtěl seznámit podrobněji s touto problematikou, a to přímo v praxi tam, kde to již funguje...“
(*speciální pedagog, 28 let praxe*)

„Absolvovat sociálně psychologický výcvik...“
(*speciální pedagog, 19 let praxe*)

„Pracovat na svém sebevzdělávání a podílet se na případných přípravách nebo pilotáži těchto nebo podobných programů v naší věznici...“
(*speciální pedagog, 16 let praxe*)

„Více se vzdělávat v oblasti komunikačních strategií a empatie, snahy porozumět vzniklé situaci včetně mechanismu vzniku...“
(*vychovatel, 8 let praxe*)

„Z pohledu sociální pracovnice dalším vzděláváním a rozšiřováním si obzorů, vědomostí, kontaktů, zkušeností a spoluprací s různými organizacemi v oblastech pomoci například s dluhovou problematikou, nabídkou možnosti zaměstnání a ubytování po výkonu trestu atd., zajistit zvýšení šancí odsouzeného zapojit se do normálního života po propuštění...“
(*sociální pracovník, 20 let praxe*)

„Jako sociální pracovnice bych byla ochotna si udělat kurz nebo školení, pro program, kde by se odsouzení setkali s oběťmi stejné trestné činnosti, jako provedli oni...“
(*sociální pracovník, 9 let praxe*)

Jeden z respondentů poukázal, že se neobejde bez **podpory svých nadřízených**:

„Dále se vzdělávat v této oblasti, získané znalosti uplatňovat v praxi - to je možné pouze v případě, je-li podpora ze strany vedení věznice. Vždy záleží na stanovených podmínkách, pravidlech, nařízeních. Prostředí věznice je specifické, ne vždy je realizace programů možná - a to nejen z hlediska bezpečnosti. Tento způsob práce s odsouzenými naráží na přetrvávající rigidní způsob myšlení mnohých...“
(*speciální pedagog, 13 let praxe*)

Další dotázaní pak nehovořili jen o svém vlastním vzdělávání či získání potřebných informací, ale o aktivitách tohoto typu pro **všechny odborné zaměstnance VS ČR**:

„Pokusit se prosazovat nutnost školení a vzdělávacích kurzů pro odborné zaměstnance...“
(*vedoucí oddělení výkonu trestu, 22 let praxe*)

„Zvýšit informovanost zaměstnanců, podporovat různá školení v této oblasti...“
(*psycholog, 2 roky praxe*)

„Domnívám se, že by musel být proškolen veškerý personál, zejména občanství zaměstnanci, kteří pracují s odsouzenými...“
(*vychovatel, 9 let praxe*)

Náměty téhož druhu byly v některých případech opět spojeny s upřesňující poznámkou, týkající se současné **přetíženosti pracovníků** („*Snížit administrativu, zajistit dostatek proškoleného personálu...*“ – *vychovatel, 2 roky praxe*), ale též okruhu osob, jimž by vzdělávání mělo být určeno („*Školení i pro jiné zaměstnance než pouze psychology a rádo-by-terapeuty...*“ – *speciální pedagog, 12 let praxe*; „*Školení nejen pro psychology, ale také pro vychovatele...*“ – *vychovatel, 2,5 roku praxe*), nebo konkrétních dovedností, které by měly být v rámci příslušných kurzů osvojeny („*Myslím si, že i osobnostní sociální výcvik může udělat pro restorativní justici hodně...*“ – *speciální pedagog, 20 let praxe*).

Část respondentů své možné zapojení do rozvoje restorativní justice charakterizovala jako **pokračování v aktivitách**, na nichž se již v současnosti podílí nebo v minulosti podílela:

„Pracuji intenzivně v této oblasti. Vedu je k pochopení prožitků a dopadů na oběť, k nápravě apod. Vedla jsem Komise pro podmíněné propuštění a dodnes zkušenosti využívám...“
(*psycholog, 11 let praxe*)

„Pokračovat nadále ve své práci tak, jak nejlépe umím, ať už v programu 3Z, v rámci SPO, PDP, spoluprací s PMS, individuálními sezeními s odsouzenými...“
(*psycholog, 16 let praxe*)

„Podporovat již zavedené programy v rámci věznice, kooperovat na výstupech a motivaci k jejich uplatnění po ukončení programů...“
(*vedoucí oddělení výkonu trestu, 11 let praxe*)

„Mohu pokračovat v programu VIT, který jsem jako lektor pod záštitou PMS společně s kolegou v naší věznici realizoval...“
(*vychovatel, 8 let praxe*)

„Zahájit další běh VIT...“
(*psycholog, 4 roky praxe*)

„Jsem lektorem ZZZ a v budoucnu budu lektorem Papaprogramu...“
(speciální pedagog, 12 let praxe)

„Realizuji určitou preventivní aktivitu s obviněnými a v blízké budoucnosti pravděpodobně budu i s odsouzenými. Realizace těchto aktivit mě baví, avšak je pro mě za aktuální personální situace poměrně náročná...“
(psycholog, 5 let praxe)

„V současné době se zapojuji do projektů, ať už výchovných nebo terapeutických. Pokud by byla možnost podílet se na programech, kde mediace probíhá, i přes náročnost tohoto typu setkávání bych se zapojila...“
(sociální pracovník, 4 roky praxe)

„V případě standardizace programu VIT ve věznicích - pokračovat jako lektor. Realizovat setkávání odsouzených s rodinou pro společné řešení dopadů, náprav apod. ...“
(vychovatel, 11 let praxe)

„Budu nadále lektorovat program VIT, který mě velmi naplňuje, a kde jsou vidět konkrétní výsledky. Odsouzené přemýšlí nad dopady svého jednání a pracují s nimi....“
(speciální pedagog, 8 let praxe)

Jedna z dotázaných (sociální pracovnice, 16 let praxe) si naproti tomu „povzdychla“, že by měla zájem se na realizaci programu VIT podílet, avšak nebude jí to zřejmě umožněno („Jednoznačně souhlasím s pravidelnou realizací VIT programu ve věznici a ráda bych byla do programu zapojena, ale mám obavy, že ze své pozice sociální pracovnice nemám šanci...“), v jiném případě respondent doufal v brzké ukončení pandemické situace, což by umožnilo v tomtéž programu pokračovat (psycholog, 2 roky praxe). Možný osobní přínos byl jedním respondentem originálně popsán i jako „nebránění takovým aktivitám“ (vychovatel, 18 let praxe). V trochu obecnější rovině pak zazněly také poznámky typu „dělat zodpovědně svoji práci“ (speciální pedagog, 10 let praxe), „zlepšovat vztahy mezi lidmi“ (psycholog, 6 let praxe) nebo „udržet si zdravý nadhled“ (speciální pedagog, 22 let praxe). Jeden pracovník zmínil (bohužel bez detailnějších informací), že „provedl průzkum mezi vězněnými osobami a zaměstnanci VS ČR...“ (vedoucí oddělení výkonu trestu, 6 let praxe), podle dalšího je důležité zaměřit se na „umožnění vzájemné spolupráce odborných zaměstnanců s externími subjekty...“ (vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe). Objevil se rovněž požadavek, aby na realizaci programů byly vytvořeny nové pracovní pozice („rozhodně by to neměly dělat věznice...“ – speciální pedagog, 9 let praxe).

Několik respondentů výslovně uvedlo, že pokud by byl některý z námi popisovaných projektů realizován v jejich věznici, byli by **ochotni se na jeho uskutečnění podílet** („Podporoval bych uvedené projekty, neboť se domnívám, že mají smysl a patří do rámce moderního odborného zacházení...“ – vedoucí oddělení výkonu trestu, 18 let praxe; „Mohl bych se zapojit

do některého z projektů...“ – speciální pedagog, 26 let praxe; „Bude-li návrh na rozšíření do naší věznice, mohu se na něm podílet...“ – psycholog, 7 let praxe; „Být součástí týmu, který bude zavádět a probírat programy v duchu restorativní justice do praxe...“ – speciální pedagog, 14 let praxe; „Mohu dělat mediátora odsouzeným...“ – vychovatel, 11 let praxe; „Do budoucna mohu přispět s přípravou odsouzených na všechny možné způsoby a intervence restorativní justice...“ – vychovatel, 21 let praxe; „Jsem otevřený spolupráci...“ – speciální pedagog, 21 let praxe).

Velmi zajímavé byly rovněž náměty či nápady, jak restorativní principy aplikovat do každodenní práce s odsouzenými. Rozvoj restorativní justice v našich věznicích totiž nemusí spočívat jen v zavádění nových projektů či programů, ale může jít o **zdůraznění určitých hodnot či prvků** v intervencích již existujících:

„V rámci odborného zacházení, mimo jiné, cíleně motivovat odsouzené k uvědomění si a převzetí odpovědnosti za způsobenou škodu (hmotnou, fyzickou, psychickou apod.) a v rámci možností o nápravu způsobených škod...“
(sociální pracovník, 12 let praxe)

„Více svou práci věnovat individuálnímu přístupu...“
(vychovatel, 3,5 roku praxe)

„Více se zapojit do aktivit pracujících se zvyšováním odpovědnosti, empatií odsouzeného...“
(speciální pedagog, 14 let praxe)

„S trestným činem odsouzených pracuji a snažím se působit na svědomí odsouzených v rámci skupinových či individuálních poradenských či terapeutických sezení...“
(speciální pedagog, 21 let praxe)

„V rámci individuálních pohovorů s odsouzenými ženami, ve vhodných případech, akcentovat roli a potřeby obětí trestné činnosti, respektive pozůstalých po obětech...“
(speciální pedagog, 21 let praxe)

„Více komunikovat s odsouzenými, kteří projeví zájem zamyslet se nad svou trestnou činností...“
(vychovatel, 5 let praxe)

„Motivace odsouzených...“
(vychovatel, 3 roky praxe)

„Výběr vhodných adeptů, cílové skupiny...“
(sociální pracovník, 5 let praxe)

„Více směřovat úhel pohledu odsouzených na jejich oběti...“
(psycholog, 2,5 roku praxe)

„Kdyby byla časová možnost, ráda bych s odsouzenými probrala jejich trestnou činnost více osobně, než jen dle paragrafů, které má odsouzený uvedené. Dále řešit dopady na oběť, v případě, že si to odsouzený uvědomí, co způsobil...“
(*vychovatel, 2 roky praxe*)

„Podporovat rozvoj empatie vůči obětem trestné činnosti a napomáhat úpravě narušených rodinných (blízkých) vztahů...“
(*psycholog, 18 let praxe*)

„V rámci zacházení s odsouzenými i na speciálním oddělení: vést je k přijetí zodpovědnosti za své činy a domýšlení následků svého jednání - klást důraz u sebe na sebevzdělávání pro zvyšování sociálně právního a dalšího povědomí ve smyslu předávání kompetentního profesního poradenství...“
(*sociální pracovník, 24 let praxe*)

„V rámci pohovorů s vězni a při speciálních výchovných aktivitách připomínat vězňům důležitost empatie s obětí a celkové pochopení důsledků své trestné činnosti na okolí...“
(*speciální pedagog, 9 let praxe*)

Tři respondenti připomněli význam přípravy odsouzeného **na návrat do běžného života**. Opět se tak potvrdilo, že pracovníci VS ČR považují toto téma za velmi zásadní:

„Já osobně bych preferovala zajištění řádného života po výkonu trestu - tedy zajištění práce a bydlení, s narovnáním vztahů s blízkými osobami...“
(*vedoucí oddělení výkonu trestu, 20 let praxe*)

„Pomáhat odsouzeným začlenit se do společnosti po propuštění, působit na odsouzené tak, aby u nich proběhla co nejmenší míra prizonizace...“
(*vedoucí oddělení výkonu trestu, 15 let praxe*)

Třetí a poslední z doplňujících otázek byla položena ve velmi obecné rovině. Respondent měl možnost uvést v zásadě **cokoli, co považuje za důležité** nám v souvislosti s tématem výzkumného šetření sdělit. Ujistili jsme ho, že oceníme jakoukoli připomínku či podnět. Odpovědi byly zřejmě i díky tomu velmi pestré. Dočkali jsme se jich u 48 dotázaných. V několika případech se jednalo o upozornění, že prosazení principů restorativní justice se neobejde bez **systémových změn** či změn v **přístupu zaměstnanců VS ČR**:

„Pro aplikaci restorativní justice je nutné změnit myšlení zaměstnanců VS ČR a společnosti všeobecně. V prvé řadě by se mělo myslet na oběti trestných činů po stránce řešení jejich újmy. Až poté by měl být dán prostor pro řešení problému nápravy závadového jedince formou spolupráce s obětí...“
(*vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe*)

„Veškerou práci s odsouzenými na jejich nápravě zasadit do smysluplného systému, jehož součástí jsou i aktivity restorativního pojetí výkonu trestu, tak aby byl odsouzený co nejméně vystavován důsledkům prizonizace - například vliv nemotivovaných odsouzených...“
(*vychovatel, 21 let praxe*)

Relativně velká část respondentů vidí východisko v **odborné přípravě a motivaci zaměstnanců**, stejně jako ve sdílení praktických zkušeností. Od kvality pracovníků a jejich přístupu se totiž bude vždy odvíjet i kvalita programů samotných:

„Úplně chybí jakékoli další odborné vzdělávání zaměstnanců - rád bych se něčeho takového zúčastnil, ale nemám dostatečné vědomosti a dovednosti...“
(*vychovatel, 5 let praxe*)

„Pokud se ve věznicích bude realizovat restorativní justice, pak je k tomu zapotřebí vytvořit tým odborníků...“
(*vychovatel, 17 let praxe*)

„Zajistit systém odborného vzdělávání zaměstnanců VS ČR v oblasti restorativní justice...“
(*vychovatel, 27 let praxe*)

„Motivovat zaměstnance věznici ke kontinuálnímu stylu práce s pachateli trestných činů...“
(*speciální pedagog, 23 let praxe*)

„Přiblížení témat na některém z odborně metodických seminářů pro konkrétní odborné zaměstnance, včetně předání osobního setkání se zaměstnanci jiných vězeňských zařízení ze zahraničí, kteří mají s danou problematikou zkušenosti...“
(*speciální pedagog, 28 let praxe*)

„Bylo by vhodné, aby zaměstnanci, především v přímém kontaktu s odsouzenými (vychovatel, speciální pedagog) byli s konceptem restorativní justice a jejími principy lépe obeznámeni, aby měli informace a věděli, co v této oblasti koná VS ČR, aby byli blíže seznámeni s probíhajícími projekty, s jejich výsledky. Osobně by mě průběh a výsledky projektů zajímaly...“
(*vychovatel, 23 let praxe*)

„Záleží na jedinci a jeho snaze a kvalitách...“
(vychovatel, 14 let praxe)

„Mnohdy se lidé zbytečně brání novým přístupům v zacházení s vězněnými osobami...“
(speciální pedagog, 16 let praxe)

Zároveň je však podle jednoho z dotázaných (vychovatel, 6 let praxe) nutné, aby realizátoři restorativních projektů naslouchali **zkušenostem a názorům pracovníků**, kteří se pohybují přímo v prostředí věznic („Z mého pohledu je potřeba více komunikovat s lidmi, kteří jsou s odsouzenými denně v přímém kontaktu. Od nich je možné získat nejrelevantnější informace o smýšlení vězněných osob ve vztahu k restorativní justici...“).

Někteří respondenti se i v této části dotazníku vrátili k tématu enormního **pracovního vytížení** zaměstnanců VS ČR. Pokud se situace nezmění, prosazování nových programů podle nich situaci ještě více zkomplikuje:

„Jelikož již vedu ve věznici jeden program, uvědomuji si, kolik to dá práce a času. Vzhledem k malému počtu zaměstnanců na počty odsouzených se domnívám, že by další programy spíše představovaly zátěž pro stávající zaměstnance...“
(psycholog, 11 let praxe)

„Snížit administrativní zátěž, pak se lze zabývat jinými věcmi...“
(speciální pedagog, 6 let praxe)

„Zjednodušit administrativu, která některé odborné profese zatěžuje. Zavádění dalších principů restorativní justice znamená větší zátěž na již tak malý počet odborných zaměstnanců...“
(ředitel věznice, 23 let praxe)

„Vzhledem k tomu, že mí kolegové na specializovaném oddělení jsou zapojeni do programu VIT (který hodnotím velmi pozitivně) a vzhledem k jejich velké vytíženosti, napadá mě, že by mohly být tyto typy programů zajišťovány například externími zaměstnanci...“
(sociální pracovník, 20 let praxe)

„V České Republice není příliš mnoho prostoru a času věnovat se všem odsouzeným náležitě, pro jejich případné zamyšlení nad spáchanou trestnou činností...“
(vychovatel, 5 let praxe)

Jeden z dotázaných daný problém rozvedl do detailů:

„Nejprve by bylo přínosné, zjednodušit systém, tak aby vychovateli nemuselo například udělování odměn a kázeňských trestů zabrat 30 minut až několik hodin (včetně kontroly speciálním pedagogem, shánění podpisů svědků apod.) a zadávat to na 5 míst v systému. Dále vyřešit personální situaci, aby se nestávalo, že na 90 odsouzených bude jeden vychovatel, protože na oddíle jsou 2, a z toho je jeden nemocný nebo má dovolenou. Pokud by bylo na každém oddíle 20 odsouzených na 1 vychovatele, jak to má správně být, tak by byl čas i na tyto programy, byl by čas věnovat se výchově odsouzených. Dokud to tak nebude, považuji tyto programy na nesmyslné...“
(vychovatel, 4 roky praxe)

Spíše pesimisticky vyzněly také dva komentáře, podle nichž u části odsouzených není reálná šance, aby restorativní postupy přinesly **kýžený efekt**:

„S recidivisty, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poněkolkáté, se už nedá dělat téměř nic...“
(vychovatel, 20 let praxe)

„Mediace bude ve vězení dle mého názoru úspěšná u prvotrestaných odsouzených. Většina recidivujících vězněných osob má páchání trestné činnosti již jako svůj životní styl a následky jimi spáchaných trestných činů jim jsou zpravidla lhostejné...“
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 16 let praxe)

Jiné poznámky naproti tomu svědčily o **dobrých zkušenostech**, které respondent s restorativním programem v minulosti učinil:

„Program VIT se setkal s velice kladným hodnocením ze strany odsouzených žen na speciálním oddělení...“
(vychovatel, 26 let praxe)

„Jsem ráda, že se dělají kvalitní programy pro odsouzené - viz VIT - a pracuje se na zkvalitňování práce s odsouzenými. Těším se již na program Motivátor...“
(psycholog, 6 let praxe)

„Nejlépe hodnotím přípravu odsouzených na výstup a komunikaci odsouzených s konkrétní obětí trestné činnosti...“
(psycholog, 2,5 roku praxe)

„Restorativní justice je velmi efektivní, měla by pokračovat i nadále, v rámci programů, spolupráci s PMS, velmi přínosný byl i program Křehké šance. Je to ta pravá cesta, kam by se měla ubírat práce s odsouzenými...“
(psycholog, 16 let praxe)

Dva komentáře jsme dokonce mohli vnímat i jako určité **povzbuzení pro realizátory restorativních programů** („Přeji mnoho úspěchu při zavádění restorativní justice v praxi...” – psycholog, 4 roky praxe; „Přála bych si více programů v rámci restorativní justice a ještě víc angažovaných lidí...” – psycholog, 2 roky praxe). Jiné naopak naznačovaly, že respondentovi není koncept restorativní justice příliš sympatický („Doporučuji věnovat se racionálnějšímu, smysluplnějšímu tématu...” – psycholog, 22 let praxe), nebo má pocit, že projekty daného typu nevycházejí z reálné situace v oblasti nápravné péče („Předkladatelé projektu by měli strávit nějaký čas v přímém výkonu s odsouzenými a nasát stávající situaci ve vězeňství...” – vedoucí oddělení výkonu trestu, 23 let praxe). Další z dotázaných (speciální pedagog, 21 let praxe) pro změnu zdůraznil, že doufá, že „nezůstane pouze u slov a odčerpání nějakého grantu či dotací...”. Nejistá se jednomu respondentovi (sociální pracovník, 5 let praxe) jeví celková **efektivita restorativních opatření** („Odklony mohou být užitečným doplňkem, avšak z krátkodobého hlediska toto nevnímám jako prostředek ke snížení osob ve výkonu trestu odnětí svobody...”). Určité pochybnosti bohužel zazněly také směrem k našemu dotazníkovému šetření, respektive ke způsobu, jak na něj pracovníci zareagují a jak naložíme s výsledky („Trochu se bojím, zda li všichni kolegové napíší svůj opravdový názor. Je dobře a jsem rád tomu, že existují dotazníky podobné tomuto. Nicméně i já mám strach, v jakých rukou moje názory skončí...” – vychovatel, 2 roky praxe).

V několika případech se pracovníci zamýšleli nad různými aspekty práce s odsouzenými. Opakovaně byla například zmíněna potřeba akcentovat **téma obětí**, respektive škod, které odsouzený svou trestnou činností způsobil:

„Zaměřit se na oběti, důsledné zadostiučinění a zajištění náhrady za újmu způsobenou trestnou činností...”
(vedoucí oddělení výkonu trestu, 18 let praxe)

„Více se zaměřit na problematiku náhledu na trestnou činnost u odsouzených, a s tím související utváření pohledu na oběť(i) trestného činu...”
(speciální pedagog, 19 let praxe)

„Nedostatečná péče (ochrana obětí) trestných činů...”
(speciální pedagog, 13 let praxe)

„Myslím, že zásadou musí být, že napravení škody by mělo být podstatně náročnější, aby nebyla motivace odsouzených systém zneužívat - například ukradnou 100 Kč, vrátit musí 200 Kč...”
(psycholog, 1 rok praxe)

„Všechny programy či aktivity, které vedou k zmírnění izolace a odtržení pachatelů, odsouzených, od reality, může pomoci při reálnějším a kritičtějším vnímání sebe sama - sebenáhledu, zapojení po výkonu trestu by u některých mohlo být jednodušší. Pokud si někteří jedinci prostřednictvím programů uvědomí svá osobní selhávání a nedostatky, mohou přijmout konkrétní opatření a vyhledat pomoc cíleně u odborníků, kontaktovat například některou z neziskových organizací...”
(speciální pedagog, 13 let praxe)

Jako důležitá byla vnímána volba vhodných přístupů dle **konkrétního pachatele a jeho situace** („Já osobně se setkávám spíše s jednáním, kdy udělám cokoli, pokud mi to bude ku pomoci například s podmíněným propuštěním, a mnohdy i s rozladěním, když to nepomůže a vede to ještě ke zhoršení vztahů...” – vychovatel, 18 let praxe), stejně jako možnost využívat **duchovní péči**, neboť „působení na jedince z venku bez jeho vnitřního přesvědčení je málo efektivní – krátkodobé...” (vedoucí oddělení výkonu trestu, 15 let praxe). Jeden z respondentů pro změnu postrádá pro rozvoj restorativních přístupů vhodné „pomůcky” (vychovatel, 16 let praxe).

Poslední dva pracovníci, kteří nám své náměty svěřili, zmínili **Probační a mediační službu**. V jednom případě respondent (vychovatel, 25 let praxe) zastával názor, že rozvoj restorativní justice je primárně v rukách této organizace („Úplně postačí, pokud Probační a mediační služba rozšíří své portfolio...”), u druhého (sociální pracovník, 16 let praxe) se jednalo o vyjádření touhy po lepší spolupráci („Ocenila bych zlepšení spolupráce s PMS v rámci této problematiky. V minulosti jsem se snažila o realizaci mediace a ke spolupráci vůbec nedošlo. Částečně to bylo ovšem způsobeno situací s covidem...”).

C

ZÁVĚR

Do dotazníkového šetření, které jsme uskutečnili ve spolupráci s Generálním ředitelstvím VS ČR v rámci projektu „Restorative Justice: Strategies for change“, se zapojilo celkem 225 respondentů, působících ve vězeňské službě na různých pracovních pozicích. Zastoupeni byli ředitelé věznic (10 respondentů), vedoucí oddělení výkonu trestu (32), vychovatelé (70), psychologové (26), sociální pracovníci (37) i speciální pedagogové (50). Většina z nich má s prací ve vězeňství mnohaleté zkušenosti. V průměru působí v této oblasti již 14,5 roku, na dané pracovní pozici pak 8 let.

Cílem výzkumného šetření bylo **zmapovat názory a postoje k možnostem uplatnění různého typu restorativních programů v českých věznicích**. Otázky jsme zaměřili na ta opatření či projekty, které jsou ve vězeňství využívány v zahraničí. Se dvěma z nich (programy na zvyšování pocitu odpovědnosti pachatele vůči oběti a programy umožňující setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů) měla již část našich respondentů zkušenost, neboť možnost jejich využití byla v několika českých věznicích pilotně ověřována v uplynulých letech. Konkrétně se jednalo o program Vnímám i Tebe, s nímž se setkala 68 dotázaných, a o projekt Building Bridges, který na základě vlastní zkušenosti znalo 15 dotázaných.

Pokud jde o celkovou informovanost o restorativní justici, **většina pracovníků VS ČR se domnívá, že určité, byť spíše průměrné povědomí o hlavních principech a zásadách má**. Žádné nebo jen velmi omezené informace o této problematice přiznala jen zhruba čtvrtina vzorku. Naopak **28 % považuje své znalosti za výborné**. Většina respondentů se také více či méně **ztotožňuje s pohledem, jaký restorativní justice na trestný čin a na možnosti jeho řešení uplatňuje** (tedy vnímání zločinu jako osobní záležitosti, na jejímž řešení by se pokud možno měli podílet přímí účastníci). Zásadním způsobem ho odmítá pouze deseti-na pracovníků. Naproti tomu **více jak 40 % jsou tyto principy velmi blízké**.

Za nejslibnější pro oblast vězeňství považují pracovníci VS ČR **restorativní programy využívající techniku kruhu při přípravě odsouzeného na propuštění**. Více než **60 % dotázaných by ocenilo, pokud by byl program tohoto typu realizován ve věznici**, kde sami pracují. Více než polovině respondentů se jako relativně přínosné jeví také **programy na zvyšování pocitu odpovědnosti pachatele vůči obětem, mediace mezi odsouzeným a obětí i setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů**. Jista zájmem o praktickou realizaci těchto programů na svém pracovišti si však většina dotázaných byla pouze u prvně jmenovaného typu (57 %), u ostatních již převážily váhavé odpovědi „nevím“. Lze předpokládat, že pracovníci dosud nemají o těchto typech intervencí dostatek informací. O něco méně příznivě byl hodnocen potenciální přínos programů zaměřených na mediaci mezi odsouzenými, a spíše zpochybňován byl u mediace využívané pro řešení konfliktních situací mezi odsouzenými a zaměstnanci. Respondenti svůj negativní postoj k tomuto restorativnímu programu často vysvětlovali specifíčností vězeňského prostředí, v němž je vztah mezi pracovníkem a odsouzeným silně asymetrický. Přesto platilo, že i využití tohoto typu restorativních projektů by v praxi striktně odmítla méně než polovina dotázaných.

Důležité zjištění vyplývá z odpovědí týkajících se programů, které již byly v našich podmínkách realizovány (VIT a Building Bridges). V obou případech platilo, že **pracovníci, kteří s nimi mají osobní zkušenost, hodnotili ve srovnání s ostatními respondenty příznivěji jak jejich celkový přínos, tak výchovný efekt na pachatele.** Častěji také vyjádřili souhlas s možností, že by se tyto programy staly trvalou součástí programu zacházení. Potvrdil se tak mimo jiné i závěr obdobných kriminologických výzkumů, podle nichž projevují vstřícnější postoj k různým alternativním opatřením trestní justice ti respondenti, kteří mají více informací o jejich principech a podmínkách jejich výkonu. V našem šetření se obdobná souvislost projevila také v obecné rovině, neboť se ukázalo, že hodnocení jednotlivých programů se do značné míry odvíjí nejen od celkového postoje respondenta k restorativní justici, ale také od míry jeho informovanosti o této problematice.

Mnoho zajímavých a inspirativních podnětů vyplynulo z otevřených otázek, v jejichž rámci nám respondenti mohli svěřit své vlastní postřehy a náměty k jednotlivým tématům. Velmi často se jednalo **o pozitivní reakce a o vyjádření zájmu o řešenou problematiku**, mnohdy i v tom duchu, že pracovník se již nyní podílí na činnosti, která je s principy restorativní justice úzce spjata. Vyloženě kritické či odmítavé hlasy byly zcela výjimečné. Značná část respondentů rozhodně vidí v restorativních programech slibnou cestu, jak zefektivnit práci s odsouzenými osobami v českých věznicích. Zároveň ale nelze přehlédnout, že mnozí si uvědomují také **nutnost připravit pro další rozvoj těchto opatření vhodné podmínky.** Upozorňováno bylo nejen na potřebu **zvyšovat celkové povědomí o restorativní justici mezi zaměstnanci VS ČR** a proškolit pro realizaci programů dostatek odborného personálu, ale též na to, že **pracovní vytížení zaměstnanců je již nyní enormní.** I proto si zapojení do nových projektů nedokáže řada oslovených představit bez adekvátního **zvýšení personální kapacity či omezení některých současných, zejména pak administrativních úkolů.** Řešením by podle některých respondentů mohla být **větší spolupráce s PMS či jinými organizacemi.**

U některých programů byla realizace externím subjektem dokonce popisována jako nutnost, a to například z důvodu konfliktu mezi rolemi nestranného mediátora a zaměstnance věznice v jedné osobě.

Oprávněně respondenti zdůrazňovali, že restorativní postupy není možné využívat u všech odsouzených. **Vždy je nutno posuzovat každý případ individuálně, a to i s ohledem na oběti a jejich potřeby či zájmy.** Objevovaly se obavy, že motivace některých odsouzených k účasti na restorativním programu bude ryze účelová, a to zejména ve snaze zvýšit šanci na podmíněné propuštění či jiné výhody. Část dotázaných se dokonce netajila názorem, že hluboce zakořeněné postoje některých pachatelů (a zejména mnohonásobných recidivistů) k vlastní trestné činnosti v zásadě vylučují jakýkoli výchovný efekt příslušných intervencí. I z tohoto důvodu zřejmě mají někteří pracovníci VS ČR pocit, že restorativní programy patří spíše do oblasti práce s prvotrestanými pachateli. Překážkou pro rozvoj opatření typu mediace může být také menší zájem, a to jak ze strany odsouzených, kde ho bohužel předpokládá většina respondentů, tak některých obětí.

Nelze opomenout, že realizace **restorativních programů by podle většiny pracovníků narazila v českém prostředí na větší či menší problémy.** Nejméně je očekávají u využití restorativních kruhů před propuštěním pachatele, nejvíce naopak u programů mediace mezi odsouzeným a zaměstnancem. Část respondentů se dokonce domnívá, že **prosazení filozofie restorativní justice do českého vězeňství by si vyžádalo změny na úrovni celého systému.** Ten se totiž podle jejich názoru dosud jen málo zajímá o oběti a jejich situaci, a to i přesto, že uvědomění si následků, které odsouzený svým skutkem oběti způsobil, by mělo být základem odborné práce na jeho nápravě. I v těchto souvislostech byl opakovaně zdůrazňován význam zvyšování informovanosti o restorativní justici a jejích principech.

Za velmi zásadní považuje řada pracovníků **téma přechodu odsouzeného zpět do společnosti,** respektive oblast postpenitenciární péče. Potvrdil to jak zvýšený zájem o možnost uplatnit v rámci přípravy na propuštění restorativní metodu kruhů, tak opakující se komentáře, v nichž respondenti vyzdvihovali význam úspěšného řešení problémů s bydlením, zaměstnáním, rodinnými vztahy či se splácením dluhů v procesu reintegrace. Výsledky našeho šetření tak mimo jiné naznačují, že právě toto je oblast, kde má restorativní justice největší šanci oslovit pracovníky ve vězeňství. Vzhledem k tomu, že i v zahraniční literatuře se v současné hojně diskutuje o prolnutí témat desistance na straně jedné, a restorativní justice na straně druhé³⁴, dá se takové směřování odborného zájmu očekávat také v našich podmínkách.

³⁴ K tomu více viz např. 1) Lauwaert, K.; Aertsen, I.: Desistance and restorative justice: mechanisms for desisting from crime within restorative justice practices. Leuven: European Forum for Restorative Justice, 2015; 2) Maruna, S.: Desistance and restorative justice: it's now or never. In: Restorative justice: An international Journal, 4(3), s. 289–301.

Další plánované aktivity projektu Restorative Justice: Strategie for Change pro období 2021 – 2024, vztahující se také k RJ ve vězeňství

³⁵
K tomu více viz např. 1) Lauwaert, K.; Aertsen, I.: Desistance and restorative justice: mechanisms for desisting from crime within restorative justice practices. Leuven: European Forum for Restorative Justice, 2015; 2) Maruna, S.: Desistance and restorative justice: it's now or never. In: Restorative justice: An international Journal, 4(3), s. 289–301.

Jak uvádíme v úvodu, tato publikace i výzkumné šetření bylo realizováno v rámci evropského projektu Restorative Justice: Strategies for Change³⁵, v němž je Česká republika zastoupena prostřednictvím členů národní skupiny.

ČLENY NÁRODNÍ SKUPINY JSOU:

Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D.
vrchní ministerský rada
Odboru milostí a inspekce
Ministerstva spravedlnosti ČR
a člen Katedry sociologie
Západočeské univerzity v Plzni

plk. PhDr. Pavel Horák, Ph.D.
Ředitel odboru výkonu vazby a trestu
Generálního ředitelství VS ČR

PhDr. Andrea Matoušková
ředitelka Probační a mediační služby

JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D.
předsedkyně Institutu
pro restorativní justici, z.s./
koordinátorka projektu
Restorative Justice:
Strategies for Change

PhDr. Jan Tomášek, Ph.D.
výzkumný pracovník
Institutu pro kriminologii
a sociální prevenci

³⁶
dále jen jako „Strategie RJ pro ČR“, online dostupné zde: <https://restorativni-justice.cz/strategie-restorativni-justice-pro-ceskou-republiku/>
³⁷
<https://restorativni-justice.cz/zaznam-z-online-konference-cesko-restorativne-2021/>
³⁸
<https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/03/PROHLEDNOUT-STRATEGII-RJ-PRO-CR.pdf>

Zásadním výsledkem práce projektu je dokument **Strategie restorativní justice pro Českou republiku**³⁶, který vznikl jako výstup široké diskuze s odborníky na poli trestní justice v letech 2019 – 2020. Tento strategický dokument byl 30. března 2021 představen na online konferenci ČESKO RESTORATIVNĚ 2021³⁷, jejíž záznam je k dispozici. Strategie RJ pro ČR vytyčila strategické cíle směřující k rozvoji restorativní justice v České republice a zároveň konkrétní kroky, které k žádoucím změnám v následujících letech povedou. V kontextu této publikace a využití restorativních přístupů při práci s odsouzenými k VTOS byla Generálním ředitelstvím VS ČR vytvořena pracovní skupina z odborníků vězeňské praxe, která bude restorativní principy v rámci VTOS dále rozvíjet. Další strategické cíle a podrobnosti k plánovaným aktivitám naleznete v elektronické verzi Strategie RJ pro ČR³⁸ nebo na www.restorativni-justice.cz.

**Hledejme, jak společně restorativně dál!
Hledejme českou restorativní cestu!**

Zapojte se!

www.restorativni-justice.cz

restorativni-justice.cz

